

**Läroarbldningen
Examensarbete
Hösten 2004**

Integration

– en kvalitativ studie av hur vuxna i skolans värld arbetar med att öka toleransen mellan elever från olika kulturer

**Handledare:
Bertil Rosenberg**

**Författare:
Anita Krupa
Melahat Turgut**

Integration

– en kvalitativ studie av hur vuxna i skolans värld arbetar med att öka toleransen mellan elever från olika kulturer

Abstract

Syftet med arbetet är att ge exempel på hur yrkesverksamma pedagoger och andra vuxna inom skolans värld arbetar med integration och tolerans mellan elever från olika kulturer. Detta ger vi ett antal exempel på i litteraturgenomgången och sedan kompletterar vi dessa exempel genom en empirisk undersökning, där pedagoger och vuxna i skolans värld intervjuades om hur de arbetar med integration.

I litteraturgenomgången ges också en kortfattad överblick över hur invandrades situation i Sverige, gällande integration, har förändrats under de senaste 50-60 åren och några olika typer av kulturkrockar.

En kvalitativ undersökning genomfördes i form av intervjuer, som först spelades in på band och som därefter transkriberades och sammanfattades.

Resultaten visar att man kan arbeta på flera olika sätt för att öka toleransen mellan olika kulturer, bl.a. genom att arbeta med värdegrundsfrågor och utvecklandet av språkkunskaperna i svenska. Vår tolkning är den att integration är ett område som man, behöver arbeta med i ett långtidsperspektiv. Detta oavsett vilka nationaliteter som är representerade i barngruppen.

Ämnesord: integration, invandrare, kulturkrockar, tolerans

Innehållsförteckning

INLEDNING

1. Bakgrund.....	5
2. Syfte.....	6
3. Problemprecisering.....	6
3.1 Frågeställningar.....	6

LITTERATURGENOMGÅNG

4. Inledning.....	7
5. Begreppsdefinitioner.....	7
5.1 Invandrare.....	7
5.2 Integration.....	7
5.3 Kultur.....	8
5.4 Kulturkrocker.....	8
5.5 Skola.....	9
5.6 Pedagog.....	9
6. Invandrare i Sverige.....	9
7. Kulturkrocker i samhället.....	11
7.1 Kulturkrocker i allmänhet.....	11
7.2 Kulturkrocker som kan uppstå p.g.a. religiösa skiljaktigheter.....	12
7.3 Kulturkrocker p.g.a. skillnader i språkbruk.....	13
8. Kulturkrocker i skolans värld.....	14
9. Betydelsen av pedagogens inställning.....	16
10. Exempel på hur pedagoger arbetar för att öka integrationen mellan elever..	18
10.1 Förberedelser och planering.....	18
10.2 Språkkunskaper.....	19
10.3 Brevväxling.....	21
10.4 Musik och lek.....	22
10.5 Empati och värderingsövningar.....	23
10.6 Utvärdering.....	24
11. Sammanfattning av litteraturgenomgången.....	24

DEN GENOMFÖRDA UNDERSÖKNINGEN

12. Inledning till den empiriska studien.....	26
12.1 Metoder och tillvägagångssätt.....	26
12.2 Undersökningsgruppen.....	27
12.3 Etiska överväganden.....	28
12.4 Relevans.....	28

13. Resultat	28
13.1 Respondent 1 – en egen företagare som arbetar med skolor.....	28
13.2 Respondent 2 – en gymnasielärare	30
13.3 Respondent 3 – en rektor	31
13.4 Respondent 4 – en 1-7 lärare	32
13.5 Respondent 5 – en lärare som arbetar med förberedelseklass	34
13.6 Respondent 6 – en lågstadielärare.....	36
13.7 Respondent 7 – en skolledare	37
13.8 Respondent 8 – en rektor	38
14. Sammanfattning av intervjuerna	41
14.1 Punkter som alla/flera respondenter har tagit upp	41
14.2 Punkter som en eller två respondenter har tagit upp.....	41
15. Kommentarer och analys	41
15.1 Konflikter mellan olika invandrargrupper	41
15.2 Föräldrarnas medverkan	42
15.3 Värdegrundsarbete	42
15.4 Arbete med utvecklande av det svenska språket.....	42
15.5 Att integrera genom att brevväxla och/eller träffa andra klasser	43
15.6 Vikten av att ta vara på barnens erfarenheter.....	43
15.7 Utvärdering	43
15.8 Modersmåslärarnas betydelse	43
15.9 ”Linkarna”	44
15.10 Vikten av att börja med integration tidigt.....	44
DISKUSSION	
16. Inledning till diskussion.....	45
16.1 Litteratur och empirisk undersökning kopplat till syftet.....	45
16.2 Är frågeställningarna besvarade?.....	46
16.3 Metoddiskussion	46
16.4 Uppsatsens betydelse i ett större sammanhang	47
16.5 Uppsatsens betydelse för pedagoger	48
16.6 Förslag till vidare forskning.....	48
17. Sammanfattning	49
18. Referensförteckning.....	50
18.1 Litteratur	50
18.2 Internet.....	51
18.3 Lästips.....	51
Bilaga 1: Intervjufrågor.....	52

INLEDNING

1. Bakgrund

Sedan många århundraden har människor lämnat området/landet där de föddes för att hitta en bättre plats att leva på. Anledningarna till att de lämnat sitt land och bosatt sig i ett annat kan vara flera och variera. Några exempel kan vara krig, sjukdomar, fattigdom, förföljelser, kärlek till en människa från ett annat land, intresse för ett annat sätt att leva m.m.

Det finns tyvärr fler exempel där ”nykomlingar” bemötts med misstänksamhet och fördomar istället för med nyfikenhet och öppenhet. Vad detta beror på är nog svårt att svara på, kanske omöjligt.

Med detta i åtanke känns det intressant att belysa hur vuxna verksamma i skolans värld arbetar med integration och öppenhet gentemot dagens ”nykomlingar” – eller med ett annat ord: invandrare. De vuxna som arbetar med barn och ungdomar spelar enligt vår uppfattning en viktig roll i utformandet av framtida generationers sätt att tänka och uppfatta omvärlden.

Lendahls m.fl. (1990) anser att det i första hand är familjen som influerar och formar barnen i deras utveckling. I andra hand är det de andra människorna som finns i barnets dagliga liv, t.ex. släktingar, kompisar och inte minst pedagoger. (Vi håller med om detta, men det bör tilläggas att vi tror att media på många sätt påverkat barns och ungdomars syn på världen och sig själva de senaste decennierna.).

Innan året är slut kommer vi att bli klara med vår utbildning till pedagoger. Därför finner vi det intressant och relevant att ta reda på hur några av våra blivande kollegor funderar kring och arbetar med ökad tolerans mellan olika nationaliteter och olika kulturella grupper.

Vårt personliga intresse för detta bottnar i att vi båda har invandrarbakgrund. Vi är långt ifrån ensamma om att ha mött fördomar och fientlighet av olika slag. Men i och med att vi ska arbeta som pedagoger, känner vi att det är viktigt att försöka bidra till att våra blivande elever upptäcker att likheterna mellan människor är oändligt många fler än olikheterna. Visst bör eleverna uppmärksammas på olikheter, t.ex. i form av religion, samhällssyn, kultur och språk, men vi vill sedan gå ett steg längre. Målet blir då att eleverna ska upptäcka att dessa olikheter ofta bottnar i liknande tankesätt, värderingar, rädslor, önskemål och förhoppningar.

2. Syfte

Syftet med arbetet är att ge exempel på hur yrkesverksamma pedagoger och andra vuxna inom skolans värld arbetar med integration och tolerans mellan elever från olika kulturer.

Undersökningsområdet är intressant ur forskningssynpunkt, eftersom det pratas mycket i media och samhället om integration, främlingsfientlighet, svårigheter för invandrare att få arbete m.m. Hur arbetar man med barn och ungdomar för att öka toleransen och öppenheten mellan olika kulturer, i nuet och i framtiden? Det är också intressant ur forskningssynpunkt att ta reda på hur vuxna i skolans värld arbetar för att öka toleransen, eftersom ett av skolans uppdrag är att verka för ökad tolerans och integration. Detta står på flera ställen i Lpo 94 (2001). På ett ställe står det bl.a. följande:

Det svenska samhällets internationalisering och den växlande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. (s 19-20)

3. Problemprecisering

Vi vill ta reda på hur ett urval pedagoger och andra vuxna i skolans värld förbereder, genomför och utvärderar sin verksamhet gällande arbete med ökad tolerans och öppenhet mellan olika kulturer.

3.1 Frågeställningar

- ❖ Vilka resultat framvisar de undersökta skolorna vad gäller arbete med integration?
- ❖ Vilka exempel ges vad gäller arbetsområden, för att eleverna ska kunna få möjlighet att utveckla en mer tolerant och öppen attityd gentemot andra?

LITTERATURGENOMGÅNG

4. Inledning

I litteraturgenomgången kommer vi att beröra de områden som vi anser vara mest relevanta för vårt arbete. Det finns många fler aspekter som skulle vara intressanta att lyfta fram, men vi har valt att skriva enligt följande:

Till att börja med presenteras några begreppsdefinitioner. Dessa begrepp eller uttryck kan tolkas på flera olika sätt och vi presenterar där vilken/vilka betydelser vi haft i åtanke när begreppen används i arbetet. Därpå följer en liten historisk tillbakablick. Vi berättar kortfattat om hur synen på invandrare i Sverige har förändrats sedan Andra Världskrigets slut. Sedan tar vi upp kulturkrockar av olika slag. Det finns mycket som kan leda till krockar/konflikter. I detta arbete presenteras endast ett fåtal områden. Därpå följer ett avsnitt om kulturkrockar i den svenska skolan. Detta behandlas under en särskild rubrik, eftersom det är i skolans värld vi gjort vår empiriska undersökning. Sedan tittar vi närmare på betydelsen av pedagogens inställning till olika kulturer och integration i arbetet med elever, bl.a. vikten av att vara medveten om ens egna värderingar och attityder. Efter det följer olika exempel på hur man kan arbeta för att försöka främja integrationen mellan elever. Litteraturgenomgången avslutas med en sammanfattning av det som presenterats och hur denna litteratur har lett till det vi vill undersöka i vår empiriska studie.

5. Begreppsdefinitioner

Vi ska inleda vår litteraturgenomgång med några begreppsdefinitioner. Detta görs för att läsaren ska ha tillgång till vad vi har i åtanke när vi använder oss av vissa begrepp.

5.1 Invandrare

I vid bemärkelse benämns alla inflyttade personer som invandrare. I tanken kan då invandrare ses som en homogen grupp, trots att dessa invandrare är människor med olika kulturell bakgrund och olika anledningar till att ha lämnat sitt ursprungsland (Parszyk, 1999). Ordet invandrare använder vi som en gemensam beteckning för människor som flyttat till Sverige, men som ursprungligen är födda i ett annat land. Hit räknar vi också dem som har minst en

förälder som är född i ett annat land än Sverige. Med ordet invandrare menar vi *inte* att alla har samma kultur eller orsak till att ha kommit till Sverige, bara *att* det är människor som flyttat hit.

5.2 Integration

Enligt Eriksson (2002) är integration möjligheten att vara en del i samhällets sociala liv, att kunna känna en tillhörighet. Det handlar om möjligheter och svårigheter av att kunna/tillåtas vara en del av den nya kulturen. Vi instämmer med författarens definition och vill endast förtydliga med att skriva att sann integration för oss är att alla får möjlighet att värderas lika i samhället, oavsett utseende, religiös tillhörighet eller ursprunglig nationalitet.

5.3 Kultur

Lendahls m.fl. (1990) skriver att begreppet kultur är mångtydigt och svårt att definiera. Deras definition av kultur är att "... det är en beskrivande term för kunskap, värderingar och beteenden som delas av en grupp människor. Lite förenklat skulle man kunna säga att kultur är människors sätt att leva." (s 62). Det finns flera och längre definitioner av begreppet kultur (se t.ex. Jernström & Johansson 1997, Naucmér m.fl. 1988 och Wellros 1993). Vi tycker dock att Lendahls m.fl. i korta ordalag har definierat kultur på ett sådant sätt att det stämmer överens med vår egen definition.

5.4 Kulturkrockar

Liksom ordet kultur, kan ordet kulturkrock definieras och tolkas på många olika sätt. Lendahls m.fl. (1990) skriver att ordet kulturkrock är negativt laddat. Det kan gälla kritik gentemot den egna kulturen, vilket kan leda till låsta försvarsställningar. Ingen av parterna orkar eller vill lyssna på den andres argument och synsätt. I detta examensarbete kopplar vi ordet kulturkrockar till definitionen av kultur (se ovan), d.v.s. krockar mellan grupper av människor som har olika värderingar och olika sätt att leva. När olika synsätt möts, kan det uppstå kulturkrockar. Om de olika grupperna inte kan lära sig att acceptera varandra, kan det utvecklas till en negativ attityd mellan grupperna.

5.5 Skola

Enligt *Nationalencyklopedin* är skola en institution där undervisning bedrivs, särskilt den obligatoriska för barn och ungdomar (Internet 1). När vi i arbetet använder oss av ordet skola, menar vi det som ett gemensamt begrepp för förskola, fritidshem, grundskola och gymnasieskola.

5.6 Pedagog

Om man slår upp ordet pedagog i *Nationalencyklopedin*, står det att en pedagog är en person som ägnar sig åt pedagogik (Internet 2). För att utveckla definitionen vill vi förtydliga betydelsen genom att komplettera med det som står i *Bonniers Svenska ordbok*. Där står det också att en pedagog är en person som ägnar sig åt pedagogik. Det står även att det är en uppfostrare, skolman och lärare (Malmström m.fl., 1997). Vi som har skrivit detta arbete, vill betona att vi med ordet pedagog inte bara menar lärare. För oss är en pedagog någon som arbetar med barn och ungdomar inom skolans värld, d.v.s. lärare, förskollärare, fritidspedagoger, barnskötare m.fl.

6. Invandrare i Sverige

Det är inte lätt att avgöra var det är lämpligast att börja redogöra för invandringen till Sverige, eftersom det har hänt mycket under århundradena. Vi har valt att börja där Andra Världskriget slutade, för att vi tror att de senaste 50-60 åren på många sätt format människors uppfattning och inställning till dagens mångkulturella Sverige. Nedan följer en tämligen kort överblick.

Bunar (2001) skriver att Sveriges situation blev mycket bättre under efterkrigstiden. Den ekonomiska tillväxten ökade kraftigt i landet. Under åren 1950-1970 fördubblades bruttonationalprodukten och den offentliga verksamheten ökade. Därmed gavs det möjlighet att införa olika typer av ekonomiska stöd och bidrag, som t.ex. socialbostadspolitik, arbetslöshetsförsäkring, allmän folkpension, bostadsbidrag och andra allmänna bidrag. Den utbredda industrin ledde till en stor brist på arbetskraft och Sverige behövde därför få tag i fler arbetare på något sätt. Människor från bl.a. Italien, Grekland, Turkiet och Jugoslavien kom till Sverige när de fick reda på att det fanns gott om arbete. Den största gruppen invandrare var

dock finländare. Anledningen till detta var avtalet från 1954 om den gemensamma nordiska arbetsmarknaden. Det möjliggjorde för andra nordbor att bosätta sig och arbeta i Sverige.

De flesta som kom till Sverige för att arbeta i landet stannade kvar. Från 70-talet och framåt började däremot situationen för invandrare att förändras. Trots att den ekonomiska tillväxten försämrades, fortsatte levnadsstandarden i allmänhet att förbättras. Detta gjorde att många lämnade höghusområdena och flyttade ut i villaområden. Det påstods bl.a. att det var bättre för barn att växa upp där. De som bodde kvar i höghusområden var de som tillhörde de lägre samhällsklasserna. Hit räknades bl.a. de som levde på socialbidrag. Även många invandrare stannade kvar i höghusområdena, vilket inte alltid berodde på deras ekonomiska situation. Media ”stämplade” dessa områden som dåliga. Enligt dem flyttade bara människor med dålig ekonomi till höghus (Bunar, 2001).

Raune (1993) skriver att det genomfördes ett antal attitydundersökningar mellan åren 1961 – 1981 i Sverige som visade att svenskarna var positiva till invandrare. De negativa attityderna började spridas bland ungdomar i slutet av 1980-talet och enligt författaren har dessa fortsatt sedan dess. Enligt Raune beror de negativa attityderna i huvudsak på att utlänningslagen reviderades 1989, så att det blev svårare för flyktingar som kom till Sverige att få stanna. Det var en signal till det svenska samhället och till flyktingarna att de i många fall inte ansågs vara ”riktiga” flyktingar.

Raune (1993) anger inte samma anledning till de negativa attityderna som Bunar (2001). Vår uppfattning är den att båda anledningarna sannolikt har påverkat människors sätt att tänka. Dessutom har antagligen även andra faktorer spelat in, t.ex. kan det vara värt att fundera på vilken betydelse det haft att 60-talets arbetskraftsinvandring förändrades till flyktinginvandring från 80-talet och framåt. Eriksson (2002) har intervjuat invandrare om hur de upplever sin situation i höghusområden/förorter. Enligt undersökningen är det ungefär hälften av dem som bor i områdena som trivs där. Anledningarna till att de trivs är att släktingar och vänner bor där och att de helt enkelt är nöjda med den miljön. Eriksson intervjuade även svenskar som bor i dessa områden. De sa bl.a. att de tycker bra om att bo i lägenhet för att hyrorna är billiga. De invandrare som inte trivdes sa att det berodde på att de kände utanförskap, att de inte hade accepterats av samhället och att de fick få tillfällen att lära sig svenska.

7. Kulturkrockar i samhället

Det har i alla tider uppstått konflikter eller s.k. kulturkrockar mellan olika grupper av människor. Dessa konflikter kan ha flera olika anledningar, t.ex. sociala, religiösa och ekonomiska. Hur stor konflikten blir beror på hur mycket minoritetsgruppen avviker från majoritetsgruppens sätt att vara och agera (Lendahls m.fl., 1990). Vi ska här nedan presentera en fraktion av det som skrivits om kulturkrockar i allmänhet och även ge några exempel på hur de religiösa och språkliga aspekterna påverkar både dem som bor i landet och dem som kommer hit.

7.1 Kulturkrockar i allmänhet

Naucélér m.fl. (1988) riktar inte in sig på en specifik orsak till konflikter, utan beskriver hur olika kulturer kan uppleva möten med varandra rent allmänt. Enligt dem är det viktigt att komma ihåg att majoritetsgruppens medlemmar har en slags fördel gentemot minoritetsgruppens medlemmar. Om vi utgår från Sverige, blir majoritetsmedlemmen en svensk och minoritetsmedlemmen en invandrare. För svensken är möten som sker med andra kulturer, i form av invandrare, tryggare än invandrarens möte med den svenska kulturen. Som representant för en majoritetskultur och därmed dess normer, kan man känna en stark trygghet i att ens åsikter och värderingar är allmänt accepterade. För en människa som kommit hit från ett annat land finns inte denna trygghet. Trots detta är mötet med andra kulturer inte alltid okomplicerat för majoritetsmedlemmen heller. Komplikationerna kan t.ex. ligga i bristande kunskaper om den andres kultur eller omedvetenhet om den kultur man själv har. I sämsta fall kan sådana situationer leda till avståndstagande istället för öppenhet och tolerans.

Wellros (1993) påpekar att möten över kulturgränser ofrånkomligt leder till att man ibland blir förvånad över den andres konstiga beteende. Man kan missförstå det allra enklaste och irriteras av vanor som man själv inte har, språk man inte förstår o.s.v.

Följderna kan bli negativa om människor fastnar i tankegången att det är ”vi” mot ”dem” och därför vill vi framföra det Lendahls m.fl. (1990) lyfter fram. Nämligen att det varierar vad människor tycker är bra respektive dåligt. Alla tycker inte likadant bara för att de är födda i ett visst land, t.ex. Sverige. Ens värderingar beror bl.a. på hur man växte upp, vilka åsikter som fanns i ens hem och omgivningen där man växte upp och vad man sedan tog med sig därifrån.

7.2 Kulturkrockar som kan uppstå p.g.a. religiösa skiljaktigheter

Wellros (1993) skriver att religiösa konflikter och oenigheter är svårast att hitta lösningar till, eftersom ingen kan säga vad som är rätt och fel. Den verkliga kulturskillnaden finns inte mellan religioner utan inom varje religion. Författaren presenterar tre ”kategorier” av troende som förekommer inom de flesta religioner.

Fundamentalisterna: Dessa människor är kanske inte så många till antalet, men finns bl.a. inom judendom, kristendom liksom islam. Gemensamt för fundamentalisterna är att de tar religionens skrifter på ett mycket stort allvar och försöker leva ordagrant efter vad som står i dessa. De drar en tydlig gräns mellan Guds rike och världen som människorna lever i. Denna värld anses vara syndig och påstås locka bort människor från den smala vägen som leder till evigt liv.

Pragmatiker: Det är dessa som det finns flest av inom varje religion. Pragmatiker väljer att tro på det som passar dem. Synen på Gud och livet är i stora drag lika, oavsett vilken religion de tillhör.

Ateister: Dessa firar i och för sig högtiderna som har religiöst ursprung, men de tror varken på Gud eller ett liv efter detta.

Med detta som utgångspunkt fortsätter Wellros med exemplet att när Ali och Anders eller Zarah och Lisa träffas brukar kategoriserandet ske automatiskt. De ser varandra som ”kristna” och ”muslimer” och bemöter varandra som ”religiösa främlingar”. De tror att den andres tankesätt kring centrala livsfrågor skiljer sig mycket från den egna. Om det visar sig att de tillhör samma skikt inom respektive religion, kan de ha en hel del gemensamt. Om den ena däremot visar sig vara t.ex. ateist och den andra fundamentalist, kan de lätt råka i en värdekonflikt. Då spelar det ingen roll ifall de tillhör samma religion eller ej.

En annan aspekt av konflikter p.g.a. religion ges av Parszyk (1999). I sin doktorsavhandling *En skola för andra* skriver hon bl.a. om negativa attityder gentemot andra etniska grupper och vad dessa attityder beror på. Hon belyser attityder gentemot den muslimska kulturen. Hon tar upp att andra författare, liksom hon själv, anser att konfliktsituationerna mellan muslimer och svenskar delvis beror på att Norden haft så lite erfarenhet av andra religioner under historiens gång. Parszyk skriver att lärare i skolor kämpar en ojämnh kamp gentemot mediernas nyhetsrapporteringar. Där framställs ofta muslimer som religiöst fanatiska, vilket skapar en

fientlig attityd bland de olika kulturerna. Hon menar att det vi ofta ser i nyhetsrapporteringar är minoriteternas kamp för att behålla sin kultur. Människor som av olika anledningar tvingats lämna sin miljö eller sitt land, blir mer religiösa i det nya landet där de bosätter sig. Detta beror på att religionen är det som finns kvar när man fått lämna allt annat efter sig. Då blir det religionen som ska bära hemlandets traditioner vidare.

Medan Parszyk (1999) belyste konflikter med muslimerna, jämförde Wellros (1993) människor med olika religioner som kommer till Sverige. Hon menar att det känslomässigt är svårare för kristna att komma till Sverige än för judar eller muslimer. Judar och muslimer som kommer hit har i allmänhet inte samma förväntningar som kristna har. Sverige har under historiens gång blivit känd i omvärlden som ett kristet land, bland annat på grund av missionärer som skickats till så många platser på jorden. De kristna som kommer hit drabbas ofta av en chock när de upptäcker att det svenska folket inte alls är så troende och aktivt kristna som de fått intryck av.

Ovanstående berörs även av Lendahls m.fl. (1990). De beskriver syrianernas situation. Syrianerna har berättat hur stor del kristendomen är i deras vardag och hur konstigt och obehagligt det känns att komma till det kristna landet Sverige, och upptäcka att majoriteten av folket tycker att det är de (syrianerna) som är konstiga för att det tar sin tro på så stort allvar.

7.3 Kulturkrockar p.g.a. skillnader i språkbruk

Ladberg (2000) har skrivit mycket om språkets funktioner och om invandrades situation vad gäller deras kunskaper och förmåga att uttrycka sig. Språkets två huvudfunktioner kan sägas vara kommunikation samt tänkande-lärande. Språket har också andra funktioner, dessa funktioner gäller språk som uttryck för identitet och för kultur. Många språkliga problem har sina rötter i att uttrycka sin identitet och förmedla kultur. Det som ser ut som ett språkproblem har ofta sitt ursprung i ett identitetsproblem.

Barnets kommunikation börjar med dem som barnet hör ihop med. En människas språk kommer alltid att vara förknippat med vilka man hör ihop med eller vilka man vill ta avstånd ifrån. Man kan också beskriva det som att en individs sätt att prata (tonfall, uttryck, dialekt, ordförråd m.m.) i stor utsträckning avgörs av människorna i individens omgivning. Man pratar som de andra gör, för att bli delaktig i den grupp som man vill vara en del av. Hur medveten individen är om försöken att anpassa sitt sätt att kommunicera kan bero på flera

faktorer. Detta ska vi inte gå igenom i denna uppsats. Ett sätt för människor att visa att de hör ihop är att tala på samma sätt. Till varje samtal anpassar man sitt sätt att tala efter *vilka* man talar med. Ingen människa talar likadant med sin mormor som med sina barndomsvänner. Anpassningen sker automatiskt utan att man tänker på det. Ungdomar i mångkulturella bostadsområden tycks ofta råka ut för att andra dömer ut deras språkliga kompetens efter att enbart ha hört hur de pratar med varandra. Ofta är det kodväxlingarna (att man blandar språken, växlar mellan t.ex. sitt modersmål och svenskan) och ungdomarnas uttal som man vänder sig emot. Många ungdomar talar inte rikssvenska med sina kamrater. Om de skulle göra det, skulle detta markera att de inte hör ihop med dem andra. Lärare har berättat om hur de har upptäckt att deras elever kan tala rikssvenska när det är motiverat. En mellanstadielärare berättade exempelvis om när hennes klass skulle sätta upp en teaterpjäs. De elever som skulle föreställa etniska svenskar började helt plötsligt att tala med rikssvenskt uttal. En människas språkliga uttrycksätt med dess uttal och ordval är alltså främst ett uttryck för identifikation och inte för kunskaper (Ladberg, 2000).

Språket i skolan skiljer sig från det i hemmet. Att använda språket på ett mer avancerat sätt och uttrycka olika antaganden är inte något man brukar göra i familjen (även om familjer skiljer sig åt i sin språkanvändning). Det språk barnet pratar i skolan utvecklas inte nödvändigtvis av familjens samtal och språkliga aktiviteter. I hemmet, kamratkretsen och förskolan används språk framför allt till kommunikation. Det är språkets sociala funktion som står i förgrunden. I skolan ligger tyngdpunkten på språket som tankeverktyg. När lärare talar med elever är det inte för att de har behov av att umgås, utan för att lära ut något (Ladberg, 2000).

8. Kulturkrockar i skolans värld

Många av de konflikter eller kulturkrockar som uppstår i samhället finns också i skolans värld. Skolan är ju en del av samhället. Konflikter uppstår inte bara mellan elever, utan också mellan elev - lärare/skola, familj – lärare/skola m.fl. Vi har valt att skriva om detta under en särskild rubrik, eftersom det är i skolans värld som vi ska göra vår empiriska undersökning. Här nedan kommer det att ges exempel på vad några författare skrivit om detta: orsaker till konflikter och olika aktörers (elever, föräldrar pedagoger) perspektiv inom skolan.

Enligt Lendahls m.fl. (1990), är skolan en avslöjande plats för kultur och kulturmöten. Både barn och vuxna tvingas att ta ställning i många sammanhang och på många olika sätt (vad de tycker, vad de står för, vilka de är o.s.v.). Olika ställningstaganden kan leda till kulturkrockar/konflikter/kulturmöten. Dessa möten kan få negativa konsekvenser, ifall omgivningen inte klarar av att handskas med dem. Konflikter behöver inte bara uppstå för att människor kommer från olika länder eller har olika kulturer. Individens självkänsla och trygghet i sin identitet spelar en stor roll. I skolan finns det många möjligheter att arbeta med att stärka självkänslan och tryggheten i den egna identiteten. En viktig grund i arbetet med detta, är förhållningssättet hos dem som dagligen befinner sig i skolans värld (både barn och vuxna). Författarna skriver att det inte finns några universella lösningar på problem mellan människor. Lösningar föds ur de förutsättningar som präglar situationen.

Invandrarföräldrars möte med den svenska skolan kan ibland bli konfliktfyllt. Det tar tid att förstå ett skolsystem, när man själv vuxit upp i ett annat. Det står bl.a. skrivet i läroplanen att föräldrar ska få kunskap om skolan och få tillfällen att påverka den. Föräldrar ska inte bestämma över utformning och innehåll av lärandesituationer, men deras oro måste tas på allvar och bemötas. Ett exempel på detta är invandrarföräldrars oro över att deras barn inte lär sig något p.g.a. att de får för lite läxor. Lösningen är då inte att ge barnen fler stenciler eller böcker att fylla i, men det är ett system som många föräldrar känner igen från sin egen skolgång (Skolverket, 1994).

Ett annat område inom vilket det kan uppstå oenigheter är vad barnen får göra. Som exempel kan nämnas ifall barnen får vara med och bada eller ej. Skolan har å sin sida målet att alla barn ska lära sig att simma, medan föräldrarnas åsikter kan medföra att barnen inte får delta. Anledningen till detta är inte att barnen inte får lära sig att simma. Oftast har det med familjens syn på uppfostran att göra. Det man som pedagog kan göra när det uppstår konflikter av detta slag, är att informera föräldrarna om syftet med det man vill göra i skolan. Varför det är viktigt att barnen får delta. Man måste dock komma ihåg att det är viktigt att respektera föräldrarnas åsikter (Nauclér m.fl., 1988). Vi vill tillägga att detta är en känslig fråga. Att föräldrar inte låter sina barn delta kan medföra negativa attityder mellan eleverna i skolan. Ett sätt att försöka minska dessa negativ attityder är genom att arbeta med elevernas empatiförmåga. Detta skriver vi mer om under rubrik 10.5 Empati och värderingsövningar.

Avslutningsvis kommer vi att belysa en typ av problematik mellan pedagoger och elever. Parszyk (1999) har studerat lärares kommentarer av minoritetslevers svårigheter jämfört med svenska elevers. Hon skriver att synen på minoritetslever som en homogen grupp, kan anas i lärarkommentarernas mer dolda budskap. De svenska eleverna kommenteras mer personligt med beskrivningar av individen, detaljerade analyser och åtgärdsförslag. Samma lärare kan, i sina kommentarer, beteckna elever som invandrare och se det som självklart att läsaren förstår vilken typ av problem eller hjälpbehov eleven i fråga har. Parszyk skriver vidare att de lärare som gör detta, förmodligen är omedvetna om hur deras okunskap och fördomar avslöjas i kommentarerna. Andra exempel ges också. Ett av dem är att det ofta talas om ”brister” när det gäller invandrarelevers svårigheter med att lösa matematikuppgifter. Bristerna ses som ett etniskt eller kulturbundet handikapp. Enligt Parszyk har Hauge (1989) också uppmärksammat detta och skriver att Hauge kritiserar handikapptänkandet och menar att det faktum att någon tillhör två kulturer och kan kommunicera på flera språk bör ses som en resurs och inte som ett funktionshinder. Vi vill varken tala för eller emot att ovanstående i sig kan leda till konflikter. Men när elever börjar ana att de diskrimineras på något sätt eller om föräldrar märker att deras barn behandlas orättvist, kan detta vara en begynnelse till en rad negativa händelser. Vi tror att det därför är viktigt att pedagoger är måna om sina formuleringar i både tal och skrift för att inte missförstås i onödan.

9. Betydelsen av pedagogens inställning

Som de flesta nog redan vet, är det sällan man kan börja arbeta med ett område så fort man kommit på idén att göra det. Man behöver ta ställning till och fundera kring en del saker innan man börjar arbeta med eleverna gällande det valda området. Om man vill arbeta med integration mellan sina elever, fördjupa deras kunskaper om olika kulturer eller om man själv ska arbeta med en mångkulturell klass, finns det en hel del som kan vara värt att tänka på. I litteraturen, som vi studerat, har vi hittat en del saker som kan vara givande att ta ställning till innan man börjar planera hur man ska arbeta med integration. Det som presenteras här nedan bör inte ses som en ordningsföljd man måste följa. I vilken ordning och omfattning de olika områdena berörs i ens funderingar, är upp till var och en.

Lendahls m.fl. (1990) skriver bland annat om vikten av att tänka på ens egen medvetenhet om den kultur man är en del av och representerar. Man behöver naturligtvis inte tycka om alla delar av den, men genom att veta vilka värderingar man har och var man har fått dessa värderingar ifrån kan det bli lättare att känna trygghet i sitt ursprung. Vi vill göra det tillägget att denna trygghet är viktig att ha för att kunna hjälpa eleverna att hitta en trygghet i sitt eget ursprung. Lendahls m.fl. (1990) skriver vidare att de mest krävande situationerna i skolan ofta handlar om centrala värderingar. En människas livsinställning, människosyn och värderingar påverkar hur hon bemöter andra och i pedagogens fall påverkas även hennes sätt att undervisa. Vi håller med om att livsinställningen, människosynen och värderingarna har betydelse i mötet med andra, men hade gärna sett att författarna här hade gett exempel på de krävande situationerna som de nämner. Det finns ju många olika slags undervisningssituationer som kan upplevas som krävande, men inte bara undervisning utan även möten med föräldrar, konflikter mellan elever på rasterna, kollegornas attityder m.m.

Längre fram i boken skriver Lendahls m.fl. (1990) om betydelsen av vilken inställning pedagogen har. För att kunna öka toleransen mellan olika kulturer, är det till stor del avgörande att man som pedagog är övertygad om att det går att leva i ett mångkulturellt samhälle. Skolan har en stor uppgift i att hjälpa olika kulturer att mötas. Om pedagogerna inte gör detta, finns det, enligt författarna, inte så många andra tillfällen att bygga upp tolerans, förståelse och kunskap om varandra. Hur man än vänder och vrider på det hela, är det i slutändan den enskilde pedagogens värderingar som avgör. De kan begränsa, fördjupa eller förstärka det vardagliga livet och arbetet i klassrummet. Om en pedagog har en öppen och positiv inställning till olika kulturer, kommer eleverna att märka detta och i många fall ta denna inställning till sig. Likaså påverkas eleverna, ifall pedagogen är negativt inställd. Vår uppfattning är den att författarna till denna bok lägger ett oerhört stort ansvar på pedagogerna. Vi anser det vara viktigt att ha i åtanke (vilket också Lendahls m.fl., 1990 har tagit upp) att familjens och umgängeskretsens attityder och värderingar också spelar en stor roll. Även samhället i stort, med media i spetsen, upplever vi har kommit att få allt mer inflytande över individens tankar och handlingar.

Jernström & Johansson (1997) skriver en del om vikten av att pedagogen har den inställningen att alla språk ska få höras. Hur och när andra språk än svenska används, varierar beroende på situationen (undervisning i helklass, fri lek, parövningar, bråk mellan barn etc.). De barn som kommunicerar på sitt modersmål bör inte få någon tillsägelse bara för att de

pratar på ett annat språk. Genom detta agerande signalerar pedagogen att de olika språken är olika mycket värda.

Vi vill avsluta med något som alla bör ha i åtanke, nämligen det som Lendahls m.fl. (1990) har skrivit. Det tar tid att ändra sig och byta åsikt. Det är en komplicerad process. För att eleverna ska ha möjlighet till detta behöver de mycket stöd och en känsla av trygghet. Detta för oss åter till det vi skrev tidigare under denna rubrik: vikten av att känna trygghet. För att kunna hjälpa andra med detta, behöver man känna trygghet inom sig själv först.

10. Exempel på hur pedagoger arbetar för att öka integrationen mellan elever

Det finns mycket som man kan göra för att öka integrationen och toleransen mellan elever från olika nationaliteter och kulturer. Vi ska ge några förslag som kan ligga till grund för egna idéer och/eller utveckling av pågående verksamhet. Ibland är det inte konkreta exempel på vad man kan göra, utan snarare övergripande beskrivningar till varför det kan vara positivt att använda sig av vissa moment.

10.1 Förberedelser och planering

När man planerar att arbeta med integration, är det relevant att tänka på att arbetet i en mångkulturell barngrupp blir annorlunda än i en svensk barngrupp. I en mångkulturell klass bör den pedagogiska verksamheten omfatta mer än ett språk och en kultur. Det är därför viktigt att pedagogerna, hemspråklärarna och föräldrarna får möjlighet att vara involverade i planering och samverkan. Generellt för de styrda aktiviteterna är att de bör ha ett klart syfte, ett genomtänkt tillvägagångssätt och en tydlig struktur. Det är en fördel att ha diskuterat barnens och de vuxnas rollfördelning och aktivitetsgrad, innan man påbörjar genomförandet (Nauclet m.fl., 1988). Vi vill här tillägga att det kanske faller sig mer naturligt att verksamheten omfattar flera språk i en mångkulturell barngrupp, men att vi ser stora fördelar med att man i en svensk barngrupp också låter barnen höra och säga ord och meningar på andra språk.

Westerberg (1987) beskriver hur temat "Kulturmöten" (vår citering) har planerats. Huvuddragen vid planeringen var att arbetslaget skulle komma överens om vilka mål de

skulle ha med temat, på vilka sätt de ska arbeta för att nå dessa mål och ungefär hur lång tid de ska arbeta med temat. Sedan delades temat in i en inledningsfas (där man kom överens om hur och med vad man skulle inleda), en andra fas, en tredje fas o.s.v. där man också gjorde preliminära planeringar.

Lendahls m.fl. (1990) betonar vikten av att elevernas erfarenheter, kunskaper och attityder används som utgångspunkt oavsett vad man gör med dem. I en mångkulturell klass kan ett visst innehåll bli mer intressant och givande än i en klass med enbart svenska elever. Hur det konkreta arbetet utformas beror alltså på elevgruppens sammansättning.

10.2 Språkkunskaper

Det finns mycket man kan göra om man ska arbeta med utvecklandet av språkkunskaperna. Vi ser språket som grund till kommunikation. Goda kunskaper i ett språk kan leda till att det blir lättare att uttrycka tankar och åsikter i både tal och skrift. Detta i sin tur medför att det blir lättare att göra sig förstådd. Vad säger litteratur om språkkunskaper och anledningar till att arbeta med språkutveckling? Hur kan man arbeta med språket?

Enligt Ladberg (2000) behöver språket användas mångsidigt, för att det ska utvecklas till ett gott verktyg för tänkande och lärande. Det första steget är att ord kopplas ihop till en konkret och sinnlig erfarenhet. Därför behöver man som pedagog använda exakta ord och ett så rikt språk som möjligt, just om sådant som barnet kan erfara till vardags. Man måste ha den känslomässiga närheten som förutsättning för att kommunikationen ska kunna utveckla tankespråket.

Ladberg skriver också att det lurar många fällor, när man ska skapa sig en uppfattning om vilken nivå barnet befinner sig på rent språkligt. De flesta tenderar att uppfatta flytande tal med rätt uttal och få grammatiska fel som ”god svenska”, men personen ifråga kanske saknar viktiga/grundläggande delar i sitt ordförråd. Om en person bryter kallar många det för ”dålig svenska” men om man inte är van vid att prata med någon som bryter kan man lätt missbedöma personen. Denna person kan nyligen ha lärt sig språket och även om han/hon inte har ett korrekt uttal, kan det under ytan ligga djupa språkliga och kulturella kunskaper dolda.

Skolundervisning bygger traditionellt på språkkunskaper som pedagoger kan förvänta sig att eleverna har. Barnen kan förväntas ha en fullständig språklig bas samt ett ordförråd när de börjar skolan, men på elever från språkliga minoriteter kan man inte ha samma förväntningar. Den som inte undervisas på sitt modersmål från början, har en svårare uppgift i skolan. Att ta till sig kunskaper på ett språk som man inte behärskar riktigt gör inläringen till ett mångdubbelt arbete (Ladberg, 2000).

Enligt Skolverket (1994) har språket en nyckelställning i skolarbetet. Språk utvecklar människans tänkande, personliga och kulturella identitet, kreativitet och hennes relationer till andra människor. En framgångsrik språkinläring bygger på att barnen ges tillfällen att använda språket i kommunikativa situationer. Språket ses som ett instrument som ger tillträde till gemenskap med andra människor och samhället i stort.

Naucmér m.fl. (1988) ser läsning som en viktig del i arbetet med att utveckla språkkunskaperna och förståelsen för olika kulturer. Att berätta sagor och berättelser är givande på många sätt. Det är till fördel att ta vara på och berätta olika kulturernas berättelser, där olika livssyner, traditioner m.m. speglas. När man berättar sagor och sedan pratar om dem, utvecklas förståelsen för andra sätt att tänka parallellt med språkkunskaperna. Författarna betonar dock att det också är viktigt att prata om sådant som barnen upplevt eller upplever. Sagor kan leda till abstrakta och analyserande samtal, där en del kan sluta lyssna när de inte längre kan följa med i samtalet. För att barnen ska bli mer aktiva i sitt lyssnande, är bilder och föremål ett bra stöd vid berättande.

Parszyk (1999) beskriver hur tvåspråkiga barn fick träna på att utveckla sina språkkunskaper i svenska genom att återberätta en saga. Vid första tillfället var barnen 6 år gamla. En svensk saga hade översatts till modersmålet och berättades för barnen på det språket. Sedan fick barnen en och en, med hjälp av en bilderbok, återberätta sagan på svenska för personal som inte kunde modersmålet. Pedagogerna som arbetade med detta såg till att välja en saga som inte hade kulturbundna ord och begrepp som kan vara svåra att översätta. Enligt pedagogerna var det språkliga innehållet viktigare än språkets form, d.v.s. att det viktigaste var att barnen kunde beskriva händelserna. Det grammatiska hade inte lika stor betydelse vid detta stadium. Sagan innehöll en del abstrakta begrepp som t.ex. glädje, sorg, ensamhet och längtan, vilka barnen skulle försöka beskriva.

10.3 Brevväxling

I *Att undervisa invandrarelever i svenska* (Skolverket, 1994) finns bl.a. följande skrivet: ”Det är t.ex. klarlagt att en framgångsrik språkinlärning bygger på att eleverna i klassrummet får tillfälle att använda och träna det nya språket kommunikativt i varierande funktioner.” (s7)

Ett exempel på hur man kan arbeta med detta i sin klass kan man läsa om i boken skriven av Lendahls m.fl. (1990). Vi är medvetna om att detta exempel trycktes fyra år före Skolverkets skrift, men anser det ändå vara ett bra och meningsfullt sätt att arbeta ur många aspekter. Nedan följer en sammanfattad presentation av hur en lärare i Norsborg och en lärare i Degerfors samarbetade. De flesta av eleverna i klassen som gick i Norsborg har syriansk bakgrund. Några enstaka elever är födda och uppvuxna i svenska familjer. Klassen i Degerfors bestod av svenska barn. Det nämndes inga barn med någon slags invandrabakgrund. Lärarna till de båda klasserna lärde känna varandra under en kurs de tagit. Det var läraren från Norsborg som presenterade samarbetet i boken.

Det hela började med att eleverna i fjärde klass fick varsin brevvän. Lärarna hade försökt att para ihop eleverna så gott de kunde. Antagligen gjordes detta efter elevernas intressen (egen anm.). Brevväxlandet började lite försiktigt, men det tog inte lång tid förrän eleverna hade börjat skicka radergummin, kort och andra små presenter till varandra. Allt eftersom brevväxlandet fortsatte kom det ett förslag från den ena klassen om att träffas. Detta är något som de båda klasslärarna väntat på. Den ena klassen skrev och frågade ifall de kunde träffas och det visade sig att den andra klassen hade gått i samma tankar.

För att kunna träffas, ordnades först föräldramöten. Lärarna berättade då om idén med brevväxlingen, att det är en viktig del av undervisningen i svenska för det ger barnen möjlighet att använda det svenska språket ”i verkligheten”. Att barnen skulle träffas vore ett nästa steg. Detta kan bidra till att barnen utvecklar sina kunskaper i svenska, att de träffar och lär känna andra. Det var också viktigt att poängtera att barnen kommer att bli väl omhändertagna av brevvännens familj. Alla föräldrar som ville skulle få följa med när barnen åkte för att hälsa på. Enligt läraren har inga föräldrar protesterat mot detta, varken svenska eller med invandrabakgrund. Tillsammans lade de upp en plan för hur de skulle kunna samla in pengar till resan.

Under vistelsen i Degerfors passades barn och föräldrar upp av värdfamiljerna. Klasserna åkte på studiebesök, uppträdde för varandra med något som de tränat, nya kontakter knöts m.m. När klassen kommit hem till Norsborg, fortsatte brevväxlandet. Vid nästa föräldramöte berättade föräldrarna som följt med hur väl de hade blivit mottagna i Degerfors och att de gärna skulle vilja bjuda hit klassen. Förberedelser inleddes och när eleverna gick i sjätte klass kom klassen från Degerfors till Norsborg. För dessa elever var det en spännande upplevelse att få bo hos en syriansk familj i deras vardag, äta syriansk mat m.m.

I en av Skolverkets rapporter ges ett annat exempel på ett liknande sätt att arbeta. Där berättas det om hur några lärare startade ett projekt. En klass på en förort och en klass i en småstad börjar brevväxla med varandra. Efter en tids brevväxlande ordnades ett möte mellan klasserna. Eleverna från den lilla staden åkte till förorten. De hade förutbestämda uppfattningar om hur ungdomar på förorter är och en del var rädda för att åka dit. Mötet gick bra och efter en tid ordnades ett nytt möte. Denna gång skulle eleverna från förorten besöka ”eleverna på landet” (vår citering). Eleverna från förorten hade också sina förutfattade meningar om hur det är att bo i ett litet samhälle. Efter ett antal träffar hade eleverna fått bra kontakt med varandra och när det i slutet av projektet gjordes en utvärdering, visade det sig att majoriteten av eleverna upplevde detta positivt (Altstadt m.fl., 1999).

Vi anser att detta verkar vara ett mycket givande sätt att arbeta, ur flera aspekter. Invandrabarnen kommer i kontakt med barn som har svenska som modersmål och får då anledning att förbättra och utveckla sina språkkunskaper både i tal och i skrift. Barnen med invandrabakgrund kommer i kontakt med det svenska samhället lite mer, eftersom de får bo hos en svensk familj och de svenska barnen får komma i kontakt med invandrare och ges möjlighet att bli bekant med en annan kultur. Om vi tittar på det i ett större perspektiv kan kanske brevvännernas föräldrar också lära känna varandra. Detta kan upplevas som lite väl optimistiskt tänkande, men det faktum att det är en möjlighet kvarstår.

10.4 Musik och lek

Gemensamt för alla mänskliga kulturer är att de skapar musik. Både melodierna och texterna är kulturellt bestämda. Yngre barn har ganska lätt för att lära sig sånger utantill och de behöver inte förstå ordens innebörd för att kunna sjunga sången. För att kunna förstå en sång krävs erfarenheter som ger sångtexten en mening. Svenska barn sjunger mycket om djur, natur, växter, utflykter m.m. Den svenska naturen är en källa till gemenskap i den svenska

kulturen. Att sjunga om en utflykt till skogen kan hos svenska barn väcka många associationer och minnen från tidigare utflykter. Att sjunga om detta är inte självklart för alla kulturer och det kan kännas främmande för barn från andra kulturer och andra länder, där man sjunger om annat som är viktigt för just deras kultur. Därför är det av stor betydelse att texter gestaltas på flera sätt, för att ge barnen en möjlighet till en djupare förståelse (Ladberg, 2000).

Musik och lekar kan ofta lägga grunden till gemenskap och en känsla av tillhörighet. Några sätt på vilka man kan synliggöra de olika kulturerna som finns representerade i barngruppen eller klassen, är att sjunga sånger, leka lekar och spela på instrument som kommer från de olika kulturerna. Detta medför att varje barn i gruppen får positiva upplevelser av sin kultur och det ger också signaler till de andra barnen i gruppen om att alla kulturer är lika mycket värda och lika värdefulla (Nauclér m.fl., 1988).

10.5 Empati och värderingsövningar

Parszyk (1999) skriver att främlingskap och fördomar lätt kan uppstå om kunskaperna om människor och kulturer är bristande. Det är därför viktigt att ha kunskap om andras såväl som sin egen kultur. Kunskapen leder till insikt och förståelse, som i sin tur ökar toleransen.

Wellros (1993) har skrivit något liknande:

Jag föreställer mig nämligen att respekten för andra kulturer växer i samma takt som medvetenheten om den egna kulturen och dess värde. Och när man börjar känna sig tryggt förankrad i sin kultur, minskar också osäkerheten och oron inför det främmande och annorlunda. (s 32)

Hur kan man då arbeta med att öka förståelsen och toleransen för olikheter genom värderingsövningar? Lendahls m.fl. (1990) skriver om vikten av att alla ska få komma till tals i samtal. Genom att låta eleverna skriva och/eller rita tankar och reflektioner om t.ex. ensamhet, mobbning och utsatthet, kan gemensamma upplevelser plockas fram. Enligt författarna ökar insikten och känslan av allas likheter. Vi vill komplettera författarnas förslag med att skriva att man kan läsa upp elevernas texter anonymt. Man kan också ordna en utställning av bilderna som eleverna skapat. Bilderna kan också bearbetas genom samtal och/eller skrivande i klassen.

Ett annat sätt att arbeta, som ger många tillfällen att träna empatin och medkänslan är forumspel. I forumspel tas ett problem upp (oftast ett som är aktuellt för gruppen, men man kan också arbeta med detta i förebyggande syfte). Ett exempel kan vara rasism. Spelet ska vara kort, ca 5-10 minuter och problemet ska visas i en situation som tydligt visar problemet ifråga. Den som brottas med det aktuella problemet misslyckas i sina försök att lösa det hela och spelet slutar i "elände". Gruppen som spelade ska nu ta hjälp av publiken. De ska komma med förslag på hur den utsatte eller någon annan i spelet kan göra för att lösa problemet. Sedan spelar man upp scenen igen och då får vem som helst ropa STOP och byta plats med den utsatte och pröva ett annat sätt att lösa problemet. Den som leder forumspelet (t.ex. pedagogen) har till uppgift att uppmuntra publiken att komma med andra lösningar (Byréus, 2001).

10.6 Utvärdering

Det finns mycket som vi skulle kunna ta upp om utvärderingar, men här ska vi endast försöka lyfta fram det mest centrala med dem. Naucleur m.fl. (1988) beskriver det centrala kortfattat. Enligt dem är syftet med en utvärdering att ta reda på ifall man uppnått de mål man strävat efter genom de aktiviteter som genomförts och de metoder som använts. Barns behov skiftar ständigt och därför kan det vara värt att fråga både dem och sig själv vad de egentligen lärt sig.

11. Sammanfattning av litteraturgenomgången

Vårt syfte med arbetet är att ge exempel på hur yrkesverksamma pedagoger och andra vuxna inom skolans värld arbetar med integration och tolerans mellan olika kulturella grupper. Vi har både beskrivit hur det ser ut i samhället i stort och givit en rad exempel ur litteratur hur man på olika sätt kan arbeta för att öka toleransen och öppenheten i skolan.

Vi har i litteraturgenomgången bl.a. gett en historisk tillbakablick, där vi berättade hur synen på invandrare i Sverige har förändrats sedan Andra Världskrigets slut. Sedan belystes olika typer av kulturkrockar. I detta arbete presenterades endast några aspekter. Därefter gick vi in på kulturkrockar i den svenska skolan. Sedan lades fokus på betydelsen av pedagogens

inställning till olika kulturer och integration i arbetet med elever. Efter det följde olika exempel på hur man kan arbeta för att försöka främja integrationen mellan elever.

När vi nu undersökt vad en del författare skrivit om hur man kan arbeta för att öka öppenheten och toleransen mellan olika nationaliteter och kulturer, finner vi det intressant att intervjua vuxna inom skolans värld som har erfarenheter kring detta.

DEN GENOMFÖRDA UNDERSÖKNINGEN

12. Inledning till den empiriska studien

Vi ska börja med att kortfattat redogöra för metoder, tillvägagångssätt, undersökningsgruppen, etiska överväganden och relevans. Sedan följer en sammanställning av de åtta intervjuer vi gjort. Därpå presenteras en kort sammanfattning av intervjuerna i punktform som alla/flera respondenter belyst och även några punkter som en eller två har tagit upp, men som vi känner relevans i att betona. Efter denna sammanfattning följer korta kommentarer och analyser till de punkter vi tagit upp. En del av dessa punkter kommer även att tas upp under diskussionsdelen av arbetet.

12.1 Metoder och tillvägagångssätt

För att göra vår empiriska undersökning genomförde vi intervjuer. Vi valde denna metod framför t.ex. enkätundersökning och observation av flera anledningar. För det första var syftet med att göra intervjuer att ta reda på *hur* man kan arbeta med integration mellan olika kulturer och inte *om* man arbetar med det. För det andra är det lättare att ställa följdfrågor och be respondenten att utveckla sina svar. Det blir därmed lättare att kontrollera att vi har uppfattat respondentens beskrivning korrekt, av t.ex. ett arbetssätt. För det tredje anser vi att svaren och exemplen blir mer utförligt beskrivna i intervjuer. Den typen av frågor vi ville ha svar på kan kräva ganska omfattande svar. Det kan då underlätta för respondenten att ”bara” berätta och inte behöva formulera allt i skrift. Frågorna som respondenterna pratade kring, finns i slutet av arbetet (Bilaga 1). Dessa frågor var riktlinjer för våra respondenter. De skulle självfallet berätta utifrån sina egna erfarenheter och vad de arbetar med för närvarande. Intervjuerna spelades in på band för att samtalen skulle kunna flyta fritt. Vårt val av att använda bandspelare baseras på att vi ville minimera riskerna för att gå miste om viktig information eller intressanta synpunkter genom att endast föra anteckningar under intervjuerna. En annan anledning till vårt val är att vi tror att chansen för feltolkningar av intervju svaren kan bli större, om vi endast har våra anteckningar att förlita oss till. De genomförda intervjuerna har transkriberats och presenteras i en sammanfattad version under rubrik 13. Resultat.

Vi har genomfört en kvalitativ undersökning för att kunna gå på djupet och verkligen ta del av erfarenheter, tankar och arbetssätt hos de pedagoger och andra vuxna inom skolans värld som vi intervjuat.

Vår initiala tanke var att intervjua pedagoger som arbetar med integration mellan elever, oavsett skolans invandratäthet. Vi mailade till rektorer och ringde till skolor för att ta reda på om det fanns några som var intresserade av att dela med sig av sina erfarenheter. Det visade sig att detta inte var helt oproblematiskt. Många av de tillfrågade kände att de inte hade tid att ställa upp på intervjuer. Enligt våra beräkningar skulle en intervju ta ungefär en timme. Intervjuns längd beror till stor del på hur mycket respondenten i fråga har att berätta. Efter att ha genomfört intervjuerna har vi kunnat konstatera att våra beräkningar stämde ganska väl överens med hur lång tid intervjuerna faktiskt tog. Den kortaste intervjun tog ca 30-35 minuter och den längsta ungefär en timme och 40 minuter. Det var inte så att de som pratade längst hade flest erfarenheter. De respondenter som pratade längst kom ofta in på sidospår och berättade även om annat som har koppling till intervjufrågorna.

12.2 Undersökningsgruppen

Vi har intervjuat yrkesverksamma pedagoger och andra som arbetar inom skolan eller med barn/ungdomar. Valet av respondenter har i första hand berott på ifall de haft någon slags erfarenhet av eller tankar om det som vi vill undersöka. Utbildning, antal år inom yrket, kön, ålder, kulturell bakgrund etc. är inget som har varit avgörande för val av respondenter. Vi är medvetna om att detta sätt att göra ett urval av respondenter, har påverkat resultaten. Samtidigt anser vi att det har varit nödvändigt att göra urval utifrån personernas erfarenheter. Det var ju vuxnas kunskaper och erfarenheter vad gäller integration i skolans värld som vi ville undersöka. Därmed finns det ingen anledning att intervjua personer som inte har erfarenheter kring vårt undersökningsområde.

Våra ambitioner var att kunna intervjua pedagoger som arbetar på skolor med olika nivåer av invandratäthet. Detta för att kunna möjliggöra studier av eventuella skillnader och likheter i val av arbetsmetoder beroende på invandratätheten. Vi tillfrågade lika många skolor med hög invandratäthet som med låg (alternativt ingen) invandratäthet, för vi ville t.ex. ta reda på vilken typ av skolor som oftast tog initiativ till att samarbete mellan olika kulturer för att öka integrationen. De skolor som hade större andel invandrarelever visade, enligt vår uppfattning, övervägande större intresse för att dela med sig av sina erfarenheter. Alla tillfrågade skolor med låg (alternativt ingen) invandratäthet tackade nej till att intervjuas.

Vi har valt att titulera respondenterna så som de själva benämner sig. Exempelvis sa en respondent att hon är skolledare, alltså har vi skrivit skolledare. En annan respondent kallade

sig rektor, därför har vi benämnt henne som rektor. En skolledare och en rektor kan ha lika eller liknande arbetsuppgifter, men har helt enkelt valt att benämna sig som det passar honom/henne bäst.

12.3 Etiska överväganden

Inga namn på personer eller platser kommer att anges som kan avslöja vilka respondenterna är. Detta val är dels baserat på förhoppningen om att respondenterna kan känna att de kan uttrycka sig friare och dels för det är i enlighet med de forskningsetiska principer som gäller för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (Internet 3).

12.4 Relevans

Vi tror att vi kommer att ha nytta av andra pedagogers erfarenheter i vårt eget arbete med barn, föräldrar och kollegor. Vi tror också att arbetet kan vara av intresse för alla som arbetar med människor gällande integration, kulturmöten och öppenhet gentemot andra.

13. Resultat

Här nedan följer en sammanställning av de intervjuer vi har gjort. De redovisas inte ordagrant, eftersom de är ganska omfattande och respondenterna kom tidvis in på sidospår, som enligt vår bedömning inte är relevant för undersökningen till detta arbete. Respondenterna presenteras utan någon specifik ordning.

13.1 Respondent 1 – en egen företagare som arbetar med skolor

Respondent 1 driver en IT-stuga i ett invandrartätt bostadsområde i en medelstor stad. Detta har hon arbetat med i ca 1,5 år. Innan dess hade hon varit egen företagare inom annan verksamhet. Till IT-stugan är *alla* välkomna: gammal, ung, man, kvinna, svensk, invandrare o.s.v. Medlemskapet är gratis. I IT-stugan får man använda datorer och *lära sig* att använda datorer. Man kan surfa på Internet, skriva uppsatser och arbeten, få hjälp med att starta ett e-mail konto m.m.

Respondenten arbetar inte *i* en skola, men hon samarbetar *med* flera skolor i flera integrationsprojekt. Elever som går på skolor i området får komma till IT-stugan och lära sig

hur man använder datorer, scannar bilder, bifogar filer, arbetar med Powerpoint presentationer m.m. Detta gynnar de barn och ungdomar som inte har tillgång till datorer i hemmet. En del av ungdomarna har blivit s.k. IT-vårdare. Det innebär att de några timmar i veckan är i IT-stugan och hjälper medlemmar vid behov. De har blivit IT-vårdare efter att ha blivit tillfrågade av respondenten. De får inte betalt för detta, utan gör det frivilligt. Det blir en form av fritidsaktivitet. Enligt respondenten är detta bra för ungdomar som inte har något annat att göra på fritiden. De som tillbringar mycket tid i IT-stugan lär sig om IT, lär andra om IT, lär sig att ta ansvar och att bemöta andra människor. Respondenten sa bl.a. följande:

Integration är ju ledstjärnan. Vi säger så här: om man kan använda något som alla barn gillar, i detta fallet IT. För att använda det som verktyg, för att integrera. Att dom kan glömma vilket land dom komma från, vilket språk dom pratar. Vad dom kan och inte kan och eeh.. det är väl det på det sättet som vi arbetar. Och det var min ursprungliga idé. Om ungdomar har något som är gemensamt, ett gemensamt mål, då tänker dom inte på vad du har för bakgrund. Tror jag i alla fall...

IT-vårdarna är en viktig del i integrationsprojektet, eftersom de kan många olika språk. De kan då förklara för de andra medlemmarna på deras modersmål. Det finns över 1400 medlemmar och ca 40 nationaliteter är representerade. Flera av IT-vårdarna har skrivit instruktioner till dataprogram på sitt modersmål eller på ett annat språk som de behärskar i tal och skrift.

I ett utvidgat perspektiv har IT-vårdarna blivit viktiga resurser på de skolor där de går. De hjälper andra elever med datoranvändandet på skolan och det finns en tanke om att låta IT-vårdarna utbilda pedagogerna på skolorna.

IT-stugan arbetar med att ta vara på ungdomarnas språkkunskaper och intressen. Vad gäller integration, så ställs det hårda krav. *Alla* ska behandlas lika. Det handlar om att skapa relationer, att våga fråga och att lyssna. Respondenten avslutade intervjun med att säga följande:

Visa barnen intresse, låt dem känna sig värdefulla. Du duger! Lyssna på barnen. Det är det som det handlar om. Det spelar ingen roll hur bra svenska du pratar, vilken hårfärg du har, vilken hudfärg du har eller vad du äter eller vad du inte äter. Inte heller vilken Gud du tillber. Du duger!

13.2 Respondent 2 – en gymnasielärare

Respondent 2 arbetar för närvarande på IV-programmet (Individuella programmet) på en gymnasieskola i en medelstor stad. Han är även tränare för ett seniorlag i fotboll där majoriteten av spelarna är invandrare. Han har tidigare arbetat som fritidspedagog.

Respondentens uppfattning är att hans förhållningssätt är det viktigaste i mötet med andra. Man måste respektera de individer som man jobbar med. Han klargör för varje ny grupp av människor, som han ska arbeta med, att de inte behöver tycka om alla, men att de måste respektera alla, i alla lägen.

Han arbetar på en gymnasieskola sedan några år tillbaka och pratade en del om vikten av att bemöta konflikter direkt och att våga ha en diskussion med de inblandade. Ungefär hälften av eleverna på skolan är invandrare och de representerar flera olika nationaliteter och kulturer. Respondenten berättade att de arbetar mycket på skolan med att alla ska bli sedda och att alla har lika värde.

Han berättade om en film som de sett i samband med FN-dagen. Filmen handlade om en pojke från Afghanistan, som bodde i ett flyktingläger i Pakistan. Man får följa pojkens öde, hur han tar sig till London och hur människosmugglare tjänar pengar på detta. Filmen diskuterades efteråt i klassen och respondenten tyckte att eleverna hade många bra och kloka synpunkter.

Respondenten har arbetat en del med ungdomsutbyte de senaste åren. En grupp ungdomar och deras lärare åker till ett annat land för att bekanta sig med andra ungdomar och landets kultur. Hans erfarenheter av resorna är övervägande positiva. Eleverna växer, lär sig att ta ansvar och öppnar sig. Många föräldrar har upplevt att deras barn förändrats i positiv riktning efter resan. En del elever har fortsatt att hålla kontakt med de ungdomar som de träffat under resorna.

Det centrala med resorna har varit att stärka gruppens känsla av samhörighet, trygghet och gemenskap. Respondenten avslutade med att betona det han tidigare tagit upp: ”Men det är som sagt det viktigaste det jag sa innan. Att jobba med vi-känslan och att jobba med respekt. Alltid.”

13.3 Respondent 3 – en rektor

Respondent 3 arbetar som rektor på en skola i ett invandrartätt bostadsområde. Hon har arbetat där i 2,5 år. Respondenten är förskollärare i grunden, men har arbetat som arbetsledare i 27 år av totalt 32.

Skolan som hon är arbetsledare för är en F-5 skola. Där arbetar 27 pedagoger och där går ca 180 barn. Av dessa barn är endast 10 svenska. Det finns omkring 12 nationaliteter representerade på skolan. De största grupperna består av barn som talar arabiska, bosniska, albanska och somaliska.

På denna skola arbetar de främst med integration *mellan* nationaliteterna. De arbetar mycket med värdegrundsarbete, att barnen ska acceptera varandra. De använder sig ofta av forumspel och sociala berättelser. När man arbetar med sociala berättelser beskriver man en situation och ritar streckgubbar. Detta för att barnen både ska få se och höra. Barnen får förklara hur de skulle vilja förändra bilden. När förändringen är genomförd, bearbetas berättelsen igen. De olika arbetslagen på skolan använder sig olika ofta av forumspel. En del gör det vid behov och andra regelbundet, i förebyggande syfte.

Respondenten berättade att de också arbetar mycket med elevernas språkutveckling på flera olika sätt. De läser mycket skönlitteratur, pratar kring bilder, skriver dikter och dagböcker, lyssnar på band m.m.

Skolan som respondenten arbetar på har också integrationsprojekt med andra skolor. Projektet började med att pedagoger (på andra skolor) till klasser där majoriteten/alla barn var svenskar, hade sett ett projekt om värdegrundsarbete som några av respondentens arbetslag hade arbetat med. Arbetslagen hade byggt upp värdegrundsarbetet kring berättelserna om Pelle Svanslös. Några av klasserna har lärt känna klasser där majoriteten/alla barn är svenskar. De besöker varandra regelbundet, mailar och har blivit bra kompisar. Rektorn berättade att första gången som de svenska barnen kom på besök, gick de omkring och höll sina skor i händerna. De var rädda för att skorna skulle bli stulna ifall de satte ner dem någonstans. Detta hände för två år sedan och mycket har förändrats sedan dess.

Rektorn, som vi intervjuade, pratade också en del om vikten av att utvärdera, både med eleverna och i arbetslaget. Vad gäller eleverna kan man fråga dem vad de tyckte om temat

(eller något annat som man arbetat med) och vad de lärt sig. Rektorn betonade att: ”Och när barnet själv har uppfattat att det har lärt sig nåt, då har man kommit långt.”

Eleverna måste också verkligen få känna att de avslutat ett arbetsområde. Detta kan man göra genom att anordna en utställning, göra böcker, arbeta med handdockor m.m. Arbetslaget och pedagogen själv har stor nytta av att utvärdera kontinuerligt och ofta. Respondenten rekommenderade att göra utvärderingarna till en vana, oavsett vad man arbetat med. Hon sa att det är viktigt att ge sig själv små knep, t.ex. att föra anteckningar.

Respondenten poängterade även att man som pedagog har nytta och glädje av att kunna improvisera. Att kunna gå ifrån sin planering och lyssna till barnens intressen och behov i nuet. Hon gav flera anledningar till varför man skulle göra detta, bl.a. följande:

En lärare som inte kan lämna sitt planerade arbete kommer ganska snart att köra huvet i väggen. Och kommer antagligen att få barn som är obstinata, krångliga och besvärliga. För det där med att fånga tillfället när det ges, och undervisa utifrån det, det är det viktigaste redskap ni har.

Respondenten nämnde även modersmållärares betydelse för barnen. Dessa lärare är både duktiga och viktiga. De hjälper barnen bl.a. genom att förklara och förtydliga för dem på deras modersmål. Respondenten hade gärna sett att modersmållärarna hade kunnat arbeta med barnen många fler timmar än vad de gör idag.

Avslutningsvis vill vi lyfta fram det som rektorn sa om integration. Hon anser att ju förr man börjar med integration, desto bättre. Redan i 9-10-års åldern har barnen börjat skapa attityder och det blir då svårare att öppna upp. Rektorn säger sig märka hur snabbt barnen ändå finner varandra och då är man på god väg till att lära sig att se möjligheter istället för hinder.

13.4 Respondent 4 – en 1-7 lärare

Respondent 4 är relativt nytexaminerad. Hon är 26 år och har arbetat som pedagog sedan våren 2001. Hon är 1-7 lärare i sv/so, med musik som tillval och historia och religion som inriktning. Skolan som hon arbetar på har ca 140 elever och ungefär 25 pedagoger. Respondenten är klasslärare för en åk 5 med 23 elever. Det går inga svenska elever i klassen. Nästan 90% av eleverna på skolan har någon form av invandrarbakgrund. De mest

representerade språken på skolan är arabiska, albanska, bosniska och vietnamesiska, men det finns även mindre grupper av andra språkgrupper.

Respondenten berättade om ett projekt som de arbetat med som kallades ”Inbjudande svenska”. Tanken var just att försöka göra svenska inbjudande. Eleverna fick bl.a. göra en hemsida till skolan och hitta på egna spel där de övade sin svenska. Med tanke på hur få av eleverna som har svenska som sitt modersmål, är ett av skolans mål att eleverna ska kunna prata hela meningar. Detta kan enligt respondenten låta enkelt, men är i själva verket väldigt svårt. Att arbeta med språket och kulturmöten är skolans två huvudmål.

På FN-dagen hade skolan ordnat en kulturdag då barn och föräldrar fick komma och visa upp saker från sina hemländer, några visade t.ex. hur man dansar kurdisk dans. Samtidigt försökte pedagogerna visa den svenska kulturen och de svenska traditionerna.

Den skola som respondenten arbetar på är delaktig i ett projekt som respondent 1 driver i IT-stugan. Innan arbetet påbörjades, förankrades idén hos rektorn och kollegorna på skolan, som alla var positiva till idén. Projektet heter ”Kompis med IT”. Huvudmålet är att elevernas självförtroende ska stärkas. En del av eleverna hade förut låga betyg, de skolkade och bråkade. Dessa elever får en annan roll i klassen när det är de som går runt och ska hjälpa till. De tar ansvar för att de andra eleverna ska lära sig något. Samtidigt får de i IT-stugan verkligen lära sig hur man använder datorer, scannar bilder m.m. Klasslärarna har valt ut elever från sina klasser som de tror kan passa till detta projekt. Dessa elever håller nu på med att lära sig hur man gör powerpoint presentationer. Tanken är sedan att dessa elever ska lära skolans pedagoger hur man använder powerpoint.

En del av eleverna, som kan ganska bra svenska, har börjat på skolor där de flesta/alla av eleverna är svenskar. Skolorna ligger ute på landet. De började med detta i augusti och skolområdet ordnar med skolskjuts m.m. Det har inte kommit några svenska barn från landet in till den invandrartäta skolan ännu. Tanken är att klasserna ska vara lite mer blandade, både i stan och på landet. Enligt respondenten känns det som att projektet är på rätt väg.

Hon pratade även lite om utvärderingar och berättade att de gör detta lite efter hand. De pratar om hur det kändes, hur de ska fortsätta och vad de ska ändra på. Respondenten sa följande:

Men asså det gör vi ju lite så efterhand. Både när vi träffas här och när vi mailar. Hur kändes detta och hur ska vi fortsätta? Vad ska vi ändra på? Asså det gör vi lite så efterhand. Vi e' nog båda liksom, vi vet båda vad som är målet, och känner om det kändes rätt eller inte kändes rätt.

13.5 Respondent 5 – en lärare som arbetar med förberedelseklass

Respondenten är en kvinna i 50-års åldern och arbetar i en förberedelseklass. Hon har tidigare jobbat som förskollärare på barnskolor samt på en resursskola. En barnskola är en åldersblandad klass med barn mellan 6-9 år. Arbetslaget i en sådan barnskola består oftast av tre personer. Hon har arbetat på sin nuvarande arbetsplats i tio år, åtta år i barnskola och två år i förberedelseklass. I en förberedelseklass arbetar man med några få barn åt gången, som kan mycket lite eller ingen svenska alls. Detta är en förberedelse för att kunna delta i en ”vanlig klass”. Mycket arbete läggs ner på att ge barnen en grund att stå på vad gäller svenska språket.

Skolan ligger ganska centralt i en medelstor stad. Området där skolan ligger, är ett bostadsområde med både höghus och marklägenheter. Det finns två skolor på området och de ligger väldigt nära varandra. I den andra skolan går majoriteten av de barn som bor i villakvarteren lite längre bort. Respondenten berättade att andelen invandrareelever på skolan var ca 40% för fyra år sedan. Elever från både villakvarteren och höghusområdet gick på samma skola. På senaste tiden har antalet invandrareelever ökat upp till 70% och nu går villabarnen och höghusbarnen mer i varsin skola. Hon beskrev höghusområdet som socialt belastat och att det finns familjer med olika typer av svårigheter. Årskurserna på skolan är F-5. Det går ungefär 200-220 elever på skolan och pedagogerna är ca 25 stycken. Respondenten berättade att det i förberedelseklassen går elever från årskurs 1-5.

Respondenten berättade att det i förberedelseklassen inte finns något arbetslag. Hon jobbar rätt så mycket ensam, men hon jobbar ändå ganska nära de lärare som har hennes elever. Även om det är en förberedelseklass så är barnen klassplacerade. I förberedelseklassen går det för närvarande fem elever. De kommer från två olika länder. Hon visste inte exakt hur många nationaliteter det fanns på skolan men trodde att det var ca 10-13 olika nationaliteter.

På frågan om hur man jobbar med integration och tolerans mellan olika grupper svarade hon att det gör de dagligen. De använder sig inte av något särskilt projekt. Hon berättar dock att hon lägger upp arbetet med gruppen utifrån barnens ursprung och erfarenheter och försöker

visa att alla har olika bakgrunder, att alla är olika men ändå lika. Hon tar hjälp av modersmåls lärarna och tycker att det är synd att man inte får mer tid med dem. När modersmåls lärarna är med blir det ofta lättare att reda ut missförstånd mellan barnen. Hon berättar också om svårigheterna med språk. Det finns så många små nyanser i ett språk och man måste tänka på vad man säger och menar när man säger något.

Vi frågade om hon brukar ta hjälp av andra elever som kan svenska och det andra språket. Hon svarade att hon hade gjort det i början, de fick hjälpa henne att tolka. De flesta i förberedelseklassen har lärt sig svenska nu, men man får vara försiktig. Barnen visar sällan ifall de inte förstår vad man säger. Ofta ler de, nickar och säger att de förstår men när det ställs en följdfråga så visar det sig att de inte har förstått.

Hon berättade om hur mycket hon har lärt sig av barnen, bl.a. en dag då hon och hennes elever åkte ut på landet där respondenten bor. Eleverna hade sagt nej till att klappa respondentens hund och katt för att de ansågs vara smutsiga, men de hade sagt ja till att klappa hästen. Det fick respondenten att börja fundera på varför barnen hade tyckt att hunden och katten var smutsiga. En orsak till detta kan ha varit att det i många andra länder finns mycket vildhundar och vildkatter och att det inte är många som har dem som husdjur. Respondenten sa att det är viktigt både för barnen och henne själv att förstå varför människor tänker och tycker olika.

Respondenten berättade också om en kulturfest som skolan har varje år. Föräldrarna och barnen hjälper till att baka och laga mat och alla tar med bilder, foton och andra saker som de vill presentera från sitt land. Alla går runt och provsmakar och lär sig lite om olika kulturer.

Alla på skolan arbetar med någonting som kallas för social kompetens. Det handlar om värdegrundsfrågor. De jobbar med värdegrundsfrågor en gång i veckan. Det man måste börja med är sig själv. Därefter försöker man arbeta med att få eleverna att förstå att man är olika. Enligt respondenten finns det mycket rasism mellan olika invandrargrupper och hon försöker visa att vi är olika men ändå lika och att det inte finns något som är rätt eller fel utan man får helt enkelt acceptera varandras olikheter.

Den intervjuade berättade kort att hennes utvärdering av verksamheten består av att skriva loggbok. På slutet av varje termin utvärderar alla lärare gemensamt.

13.6 Respondent 6 – en lågstadielärare

Respondenten är kvinna i 45-50-års åldern och hon har arbetat som pedagog i 25 år. Hon är förskollärare i grunden, men har utbildat sig till lågstadielärare. På den skola där hon för närvarande är anställd, har hon arbetat i 7 år.

Skolan ligger i ett höghusområde med hög invandratäthet. Den ligger ganska centralt, i en medelstor stad. Årskurserna på skolan är F-5 med sammanlagt tio klasser. Respondenten jobbar i en barnskola med ett arbetslag som består av en grundskollärare (d.v.s. respondenten), en förskollärare och en fritidspedagog. Hennes nuvarande klass består av 25 barn med 7-8 olika nationaliteter.

Respondenten berättade att de arbetar mycket med språket, främst med ordförrådet och hur man kan prata med någon utan att använda fula ord. Arbetslaget har arbetat mycket med social kompetens genom att spela teater, diskutera olika situationer som har hänt och hur man kan lösa dem. Hon tog också upp att eleverna kommer från olika kulturer och att det finns vissa saker hemifrån som barnen förväntas göra. Det är då skolans uppgift att se till att barnen lär sig att man inte får göra vissa saker på skolan. Som exempel beskrev respondenten hur en del äldre syskon förväntas skydda sina småsyskon i slagsmål.

Respondenten berättade att de jobbar en del med tema. Ibland åker de t.ex. ut i naturen eller in till stan för att få upplevelser. Men för det mesta försöker de arbeta med elevernas attityder och åsikter. De arbetar inte med något särskilt projekt som är tidsbegränsat, utan arbetar kontinuerligt med att öka toleransen.

Enligt respondenten leker svenska elever och elever med invandrarbakgrund ganska blandat, men hon uttrycker en önskan om att vilja ha fler svenska elever på skolan. På det sättet hade invandrareleverna lärt sig mer svenska. Hon sa också att hon upplever att det är mer konflikter mellan olika invandrargrupper än mellan de svenska barnen och invandrabarnen. Av den anledningen har klasserna medvetet delats in så att det inte är för många som talar samma språk i en klass. Genom detta hoppas lärarna på skolan att eleverna ska vänja sig vid att prata svenska och inte utestänga andra.

Vad gäller utvecklingssamtal, sa respondenten att barnen kan tolka åt föräldrarna. Lärarna vill dock inte använda barnen som tolkar. Därför får modersmållärarna eller en tolk hjälpa dem.

Hon nämnde också att det finns många föräldrar som inte vill ha någon tolk för att det handlar om kränkning av deras integritet.

Respondenten berättade att skolan brevväxlar med en skola inom kommunen där majoriteten av eleverna är svenskar och att de brukar åka och hälsa på varandra. Nu senast har de brevväxlat med en skola ute på landet. Den intervjuade upplever att detta är ett väldigt bra sätt att få förståelse för de skolor där det inte finns så mycket invandrare. Hon avslutade intervjun med att säga att hon tycker att det är jätteroligt med blandningen av de olika kulturerna på skolan.

13.7 Respondent 7 – en skolledare

Vi intervjuade en kvinnlig skolledare i 50 års åldern. Skolledaren är speciallärare i grunden och tog sin examen år 1974. Skolan som hon arbetar på är en F-9 skola i en storstad och där går ca 800 elever, inklusive förskolor. Ungefär 90% av barnen på skolan har invandrarbakgrund. Skolan ligger i ett område med många sociala problem och lågutbildade föräldrar. Det arbetar ungefär 40 – 50 pedagoger på skolan. Pedagogerna arbetar i arbetslag och en klass består av högst 25 elever p.g.a. att de vill ge utrymme för elever med både fysiska och psykiska handikapp i klassrummen. Hon har på sin nuvarande arbetsplats startat ett kunskapscenter kring funktionshinder.

Respondenten berättade att de startade ett projekt för ett år sedan. Åtta högutbildade invandrare fick jobb på skolan som ”linkar” (link fr. engelskan, översätts länk). Dessa åtta linkar var från olika länder, med olika språk, olika religioner och olika kulturella bakgrunder. Målen med projektet var att öka andelen elever på skolan som avslutar årskurs nio med fullständiga betyg och att öka samverkan med föräldrarna, försöka få dem mer involverade i skolan. Linkarnas uppgift var att jobba i klasserna med eleverna och att hjälpa personalen och föräldrarna när det gällde språkmässig kommunikation. Det var inte lätt att starta projektet. Det tog nästan en hel termin att försöka sätta de åtta linkarna på rätt plats, där de skulle kunna fungera bra. Respondenten upplevde att det var svårt innan allt var på plats, för alla hade olika åsikter vad gällde religion, språk och politik.

Skolledaren berättade att de inte fick se något förbättrat resultat med 9:orna, men att årskurs sju har förbättrat sig och att det förhoppningsvis ska visa sig i betygen i 9:an. Målet med att kommunikationen mellan skolan och föräldrarna ska bli bättre har uppnåtts. På utvärderingen

som de gjorde efter projektet visade det sig att föräldrarna kände sig mer trygga när de kom till skolan. Anledningen till detta var att det fanns vuxna som pratade deras språk. Linkarna har varit som en brobyggare mellan föräldrarna och skolan. Utvärderingen visade att personalen också var nöjd. Enligt skolledaren har linkarna varit en stor resurs. Hon berättade att utvärderingen gick till så att det kom två professorer från en annan stad och intervjuade elever, personal och föräldrar. Därefter hade de sammanställt allting i ett häfte. En sak som de skulle vilja göra annorlunda till nästa gång, är att all personal ska vara involverad i projektet från början till slut. Detta är inte ett projekt som bara berör en person, utan alla ska få vara med och hela vägen. Hon nämnde att hon skulle vilja fortsätta med projektet men att pengarna inte räcker till.

Vi frågade henne om klasslärarna kände någon skillnad med att ha linkarna i klassen och då svarade hon att lärarna tyckte att det var en fördel med att linkarna fanns. Linkarna var till stor hjälp när det gällde förtydligande och att få kontakt med föräldrarna. Respondenten sa följande om linkarnas betydelse:

Jag känner att det här är vuxna som måste finnas på en sån' här skola, vi kan inte gå på i våran gamla yllestrumpor och tro att allting ska stanna i vid vad det har varit utan vi måste hitta nya sätt att hantera den situationen som man har på en sån' här skola. Det é bara så, vi klara inte av det själva.

13.8 Respondent 8 – en rektor

Vi intervjuade en kvinnlig rektor i 55-60 års åldern på en centralt belägen skola i en medelstor stad. Rektorn berättade för oss att hon arbetade som förskollärare i 28 år innan hon började arbeta som skolledare. Hon flyttade från en storstad till en medelstor stad och fick en tjänst som rektor på flera skolor samtidigt. Hon berättade att hon byter arbetsplats ungefär vart tionde år. Hon blev så småningom allt mer intresserad av mångkulturell verksamhet och jobbar nu på en mångkulturell skola. Skolan är en F-5 skola med bl.a. två barnskolor och en förberedelseklass med barn mellan årskurs 1-5. Av de 115 elever som går på skolan, är åtta svenskar och resten invandrare. Hon tycker att det är för lite ur integrationssynpunkt. All personal på skolan har läst minst 5 poäng i svenska som andraspråk.

Hon berättade för oss att invandrabarnen bl.a. kommer från arabisktalande länder, Kosovo, före detta Jugoslavien, Eritrea, Vietnam och att några elever har kurdisk bakgrund. Skolan får

extra pengar, som en resurs för invandrabarnen. Många av dessa barn kommer från trasiga hemförhållanden och flera av dem har flytt från sina hemländer. Det är inte bara språket som är problematiskt, utan även familjeförhållandena. Kulturella skillnader fascinerar respondenten mycket. Att alla ser saker och ting på olika sätt och att det inte alla gånger är så lätt att lösa konflikter. Därför jobbar de mycket med värdegrundsfrågor.

Rektorn berättade att klasserna är indelade i ovanligt små grupper p.g.a. att de har många invandrabarn och lärarna på skolan vill kunna ge barnen det de behöver. I årskurs tre är det 15 barn, i årskurs fyra är det 11 barn och i årskurs fem är det 20 barn. Enligt respondenten är dessa klasser mycket små i jämförelse med andra skolor, men klasserna behöver vara små för att det blir mycket spänningar, orosmoment och konflikter om klasserna är för stora. Barnskolorna består av arbetslag med en förskollärare, en fritidspedagog och en lärare i varje. Ett arbetslag tar tillsammans hand om ungefär 24 barn. Ett arbetslag med lärare har gemensamt hand om 3 - 5:orna.

På frågan om hur det kom sig att de kände ett behov av att jobba med integration svarade hon att de jobbar med integration hela tiden, men inte mellan svenskar och invandrare. Detta för att det är så få svenskar på skolan. De arbetar med integration mellan olika invandrargrupper. Det finns vissa invandrargrupper som inte kommer överens. Om en konflikt uppstår och föräldrarna ska kommentera det, uttrycker de sig på ett sådant sätt att de skyller på personen genom att säga vilket land han/hon kommer ifrån. Respondenten sa att hon brukar bemöta sådant genom att t.ex. säga: ”Jag förstår inte vad du menar, vaddå det var en alban som gjorde det? Det var ett barn som gjorde det, säger jag”.

Hon sa att det samtidigt är lite otröstligt, att människor från olika kulturer inte kan komma överens. Det är lätt för svenskar att tycka att man ska komma överens, när man har kommit till Sverige och bosatt sig här. Enligt respondenten var det anledningen till att många invandrare kom till Sverige, de kunde inte komma överens i sina hemländer.

Rektorn berättade att de jobbar med ett projekt som heter ART (Aggressive Replacement Training). Det handlar om att man ska ersätta sin ilska med någonting annat. Något som de har tränat är att räkna baklänges från tio. Idén fick de utav en av lärarna på skolan som har gått på ART-utbildning. De bestämde sig för att jobba med ART för att barnen på skolan var stökiga, högljudda och hamnade i många konflikter. Alla på skolan, inklusive personalen, ska

träna på någonting varje vecka. Ett exempel som hon gav var att de skulle träna på hur man presenterar sig och hur man betar sig när det är någon ny på skolan. Ett annat exempel var hur man ska fråga om man får lov och vara med och att man ska kunna acceptera ett nej. Hon berättade att ART ursprungligen kommer från skolor i USA och att man inom kriminalvården också har börjat arbeta med ART. Föräldrarna får också jobba med detta hemma och hon hoppas på att de också lär sig någonting av detta. Rektorn berättade att de arbetar med ART långsiktigt och i förebyggande syfte. De tränar på sociala färdigheter och respondenten betonade att det är självklart att eleverna ska få känna t.ex. ilska och vara arga, men att de inte ska visa dessa känslor genom att smälla till någon. De ska kunna behärska sig. De har ett nytt projekt på gång som går ut på att kunna uttrycka sig genom att rita eller genom att använda sig av drama.

När det gäller improvisation sa respondenten att personalen på skolan får improvisera hela tiden. Alla måste improvisera och vara flexibla p.g.a. situationerna på skolan.

Hon tog upp att barnen är det viktigaste för henne. Skolan samarbetar med socialförvaltningen och de anställda på skolan har anmälningsskyldighet. Om de misstänker att ett barn far illa på något sätt är det deras skyldighet att anmäla detta.

Senare berättade hon en del om sina upplevelser av kulturkrockar och skillnaderna mellan invandrades och svenskars syn på skolan. Respondenten har bott utomlands i 1,5 år, när hennes egna barn var små och hon upplevde att skillnaderna var oerhört stora. Föräldrarna fick inte gå in i skolan. Hon jämförde det med Sverige, där det nästan går till överdrift med inskolning i flera veckor. Hon har lagt märke till att invandrarföräldrarna här i Sverige litar väldigt mycket på skolan och att de tycker att personalen ska sköta skolan, eftersom det är deras jobb.

Respondenten avslutade med att berätta att de på skolan börjat arbeta med något som heter "Språkjournal". Där dokumenteras varje elevs språkutveckling från 6-års åldern ända tills de slutar 9:an. Hon säger att de måste jobba mycket med språk på skolan eftersom många av eleverna bryter när de talar svenska. Hon tycker att språket är viktigt för deras egen skull senare i framtiden. Skolan ska eventuellt läggas ner och hon tycker att det är bra ur integrationssynpunkt. Det är inte bra att bara vara åtta svenska barn och 107 invandrarbarn på en skola.

14. Sammanfattning av intervjuerna

Nedanstående punkter tas upp för att vi anser att de är relevanta för vårt examensarbete. Vi kommer att försöka analysera och kommentera punkterna på ett kortfattat sätt under rubrik 15. Kommentarer och analys. Vår problemprecisering är att ta reda på hur ett urval pedagoger och andra vuxna i skolans värld förbereder, genomför och utvärderar sin verksamhet gällande arbete med ökad tolerans och öppenhet mellan olika kulturer. Ingen av respondenterna beskrev enligt vår uppfattning hur de planerar och därför har vi inte med detta som en punkt här nedan.

14.1 Punkter som alla/flera respondenter har tagit upp

- Konflikter mellan olika invandrargrupper
- Föräldrarnas medverkan
- Värdegrundsarbete
- Arbete med utvecklande av det svenska språket
- Att integrera genom att brevväxla och/eller träffa andra klasser
- Vikten av att ta vara på barnens erfarenheter
- Utvärdering

14.2 Punkter som en eller två respondenter har tagit upp

- Modersmåslärares betydelse
- ”Linkarna”
- Vikten av att börja med integration tidigt

15. Kommentarer och analys

15.1 Konflikter mellan olika invandrargrupper

Alla respondenter nämnde konflikter mellan olika invandrargrupper ur någon aspekt. Vi tror att detta kan bero på att alla respondenter arbetar med många invandrare och att de därmed är involverade i denna problematik. De religiösa och kulturella skillnaderna syns antagligen tydligare när många olika nationaliteter tillbringar mycket tid på samma plats, t.ex. en skola.

15.2 Föräldrarnas medverkan

Alla respondenter som arbetar i skolan har på något sätt belyst föräldrarnas betydelse för barnens skolgång. En möjlig anledning till detta kan vara att respondenterna skulle vilja att föräldrar blev mer involverade i sina barns utveckling. En orsak till att många invandrarföräldrar inte aktivt försöker påverka skolan, kan vara att de har en annorlunda syn på skolan. Denna syn kan bero på att det inte är i allas ursprungsländer som man vill att föräldrar ska tycka till om skolans verksamhet och det kan kännas konstigt att uppmuntras till att göra det i ett annat land. Det kan också bero på att en del föräldrar har fått lära sig att det är skolans uppdrag att sköta undervisandet och därför inte ser någon anledning till att försöka påverka, det är ju inte föräldrarnas uppgift.

15.3 Värdegrundsarbete

Mer än hälften av de intervjuade har pratat om att de arbetar med värdegrundsfrågor t.ex. genom forumspel, sociala berättelser och skönlitteratur. Vi tror att de tog upp detta ämne p.g.a. att det kan vara ett givande sätt att ta fasta på likheterna mellan människor och upptäcka allas lika värde. Att arbeta med empati och värdegrund är nog ett bra sätt för barn att aktivt konfronteras med sina och andras värderingar, känslor och tankar. Dessutom är det nog ett måste, för att de ska få en chans att tänka efter vad de verkligen tycker och varför. I skolan får de hjälp och stöd med att hantera sina åsikter och de ges utrymme att förändra dem.

15.4 Arbete med utvecklande av det svenska språket

Hälften av respondenterna nämnde vikten av att utveckla och arbeta med det svenska språket. Vi ställer oss frågande till varför inte alla respondenter betonade detta. Ett väl utvecklat språk torde ligga till grund för en väl fungerande kommunikation. En möjlig orsak till att inte fler har tagit upp arbetet med språkutveckling kan vara att det var mest relevant för de respondenter att prata om detta, som arbetar med språkutveckling på ett mer aktivt plan. Det kan vara så att t.ex. gymnasieläraren inte medvetet arbetar med elevernas språkkunskaper och att han därför inte hade något särskilt att säga på denna punkt. Det kan också vara så att grunden för ett väl utvecklat språk läggs när barn är yngre. Det kan därför ha varit mer aktuellt för de pedagoger som arbetar med yngre barn att prata om betydelsen av att ha goda språkkunskaper. Vi vill också påminna om att vi uppmuntrade respondenterna att berätta om integrationsarbete utifrån sina erfarenheter. Det är ju inget som säger att alla måste ha erfarenheter av samma saker.

15.5 Att integrera genom att brevväxla och/eller träffa andra klasser

En del av respondenterna har berättat om att klasser där majoriteten av eleverna är invandrare träffar klasser där de flesta är svenskar. De brevväxlar, mailar etc. Vi tror att detta är ett konkret exempel på hur man försöker möjliggöra för olika kulturer att bekanta sig med varandra. Genom dessa möten försöker man minska fördomarna och förbättra relationerna mellan olika nationaliteter. Det är också, enligt vår mening, ett bra sätt att arbeta med språket både i tal och i skrift. Om brev som skrivs har en verklig mottagare, tror vi att många fler blir måna om att formulera sig på ett sådant sätt att mottagaren förstår. Viljan att stava rätt och att skriva mer välformade bokstäver (om man skriver för hand) borde också öka.

15.6 Vikten av att ta vara på barnens erfarenheter

Några av de intervjuade betonade vikten av att ta vara på barnens erfarenheter i arbetet med integration. Detta betonas troligtvis för att det är viktigt att barnen kan känna att deras upplevelser och tankar är betydelsefulla. Genom att barnens egna erfarenheter lyfts fram, känner de sig sedda och de får konkreta exempel ur vardagen, som de kan relatera till. Detta tror vi är viktigt för alla människor i alla åldrar. Genom att prata om erfarenheter upptäcker många att de har något gemensamt och om man har en sak gemensamt kanske man kan hitta fler.

15.7 Utvärdering

Några av respondenterna nämnde mer eller mindre kortfattat hur de utvärderar. En sa att hon skrev loggbok. En annan sa att det gjordes intervjuer med både lärare, elever och föräldrar. Dessa intervjuer sammanställdes sedan i ett häfte. Respondent 3 var den som pratade mest om utvärderingar. Hon betonade vikten av att barnen ska få känna att ett arbetsområde är avslutat och att det är viktigt att utvärdera verksamheten kontinuerligt. Det känns svårt att ge svar på varför inte fler respondenter berättade om hur de utvärderar. Det kan bero på att de intervjuade såg det som viktigare att prata om variationen av arbetssätt som de använder sig av. Vi borde kanske ha ställt fler frågor kring utvärdering för att på så vis uppmärksamma dem på att vi är intresserade av att veta mer om hur de arbetar med detta.

15.8 Modersmåslärarnas betydelse

Det förvånade oss något att endast två av respondenterna tog upp modersmåslärarnas roll. Vi tror att de spelar en viktig roll i framför allt invandrabarnens utveckling, men att deras insatser ibland glöms bort. De respondenter som pratat om modersmåslärare, har betonat att

det är synd att de har så lite tid med sina elever. Deras önskan att modersmåslärare ska få mer tid med sina elever ser vi som något positivt. Att de andra respondenterna inte kände behov att lyfta modersmåslärarnas betydelse kan ha flera orsaker. För det första ställde vi inte någon direkt fråga om deras åsikter kring modersmåslärare. Eftersom vi inte ställde frågan, kan vi inte heller förvänta oss att alla eller ens någon ska prata kring ämnet. För det andra är det möjligt att de som inte har någon aktiv kontakt med modersmåslärare, inte heller har några erfarenheter att dela med sig av. Följaktligen kommer dessa personer inte heller att ha anledning att prata om modersmåslärare. För det tredje kan det finnas ett samband mellan lärarna som arbetar aktivt med att utveckla språkkunskaperna i svenska. De som har målsättningen att verka för att barn med invandrabakgrund ska stärka sina språkkunskaper, har kanske ett mer aktivt samarbete med modersmåslärarna och känner därför behov att lyfta deras betydelse.

15.9 ”Linkarna”

Respondent 7 tog bl.a. upp vilken roll linkarna haft under projektet (se under rubrik 13.7 Respondent 7 – en skolledare). Vi ser det som ett steg i positiv riktning att invandrarelever har getts förebilder i form av högutbildade invandrare. De agerade som viktiga länkar mellan skolan och hemmet. Tack vare dem blev kontakten mellan föräldrar och pedagoger bättre och därmed engagerade sig föräldrarna i sina barns skolgång i högre grad.

15.10 Vikten av att börja med integration tidigt

En av rektorerna tog upp betydelsen av att börja integrera tidigt. Att någon lyft detta, visar enligt vår uppfattning en medvetenhet om konflikterna i samhället mellan olika kulturer och en vilja att förbättra situationen. Att barn växer upp med mycket olikheter omkring sig, kan bidra till ökad tolerans. Vi tror helt enkelt att det då blir lättare att acceptera andras olikheter, eftersom det känns mer naturligt att dessa finns. För att kunna börja med integration tidigt, underlättar det med största sannolikhet ifall även föräldrarna är positivt inställda till samhällets olikheter. Vi menar inte att man behöver tycka om olikheter, men att man respekterar dem och låter dem vara en del av helheten utan att prata om dem i negativa ordalag eller kränka deras värde. Det handlar nog om att man ska utveckla en så öppen och tolererande attityd som möjligt när man är ung för att sedan kunna bibehålla och bidra till att öka acceptansen.

DISKUSSION

16. Inledning till diskussion

Diskussionen ska inledas med att koppla delar av litteraturgenomgången och den empiriska undersökningen till vårt syfte. Genom detta vill vi visa ur vilka aspekter vi anser att syftet är uppnått. Därpå kommenterar vi ifall frågeställningarna är besvarade. Efter det följer några tankar kring de resultat vi fick fram genom intervjuerna, hur olika faktorer kan ha påverkat eller förändrat svaren. Sedan diskuteras resultatet av undersökningen i ett större sammanhang, på vilka sätt det kan bidra till att förändra synen på invandrare och integration. Sen följer några spekulationer kring vilken betydelse resultatet har för vår yrkesroll och för pedagoger i allmänhet. Diskussionen kommer att avslutas med förslag till nya studier kring integration.

16.1 Litteratur och empirisk undersökning kopplat till syftet

Vårt syfte var att ge exempel på hur yrkesverksamma pedagoger och andra vuxna i skolans värld arbetar med integration och tolerans mellan olika kulturella grupper. I litteraturgenomgången gav vi ett antal exempel på hur man kan arbeta med detta, särskilt under rubrik 10. Exempel på hur pedagoger arbetar för att öka integrationen mellan elever. Flera av dessa exempel återkom i intervjuerna. Lendahls m.fl. (1990) tog bl.a. upp vikten av att utveckla språkkunskaper genom brevväxling och genom att umgås med jämnåriga som har svenska språket som modersmål. Det gjorde också Respondent 6 och sa att hon upplevde att brevväxlingen och mötena är ett bra sätt för människor från olika kulturer att få förståelse för varandra. Även vikten av att arbeta med empati och värdegrundsfrågor återfinns i såväl litteratur som intervjusvar på olika sätt. I litteraturgenomgången presenterade vi en fraktion av vad Byréus (2001) har skrivit om forumspel som en metod att arbeta med värdegrundsfrågor. Flera av respondenterna berättade om hur de arbetar med empati. Respondent 3 nämnde att de arbetar med forumspel och bl.a. Respondent 5 pratade om att de arbetar med social kompetens. Vi fann också exempel på olika sätt att arbeta med integration som förekom i antingen litteraturgenomgången *eller* i respondenternas svar. Exempel på detta är gemenskapen man kan känna genom att arbeta med musik. Ladberg (2000) och Nauclér m.fl. (1988) tog upp konkreta exempel med musikens fördelar och hur man kan använda sig av den. Några respondenter nämnde enstaka kultur dagar som anordnas på skolan. Då kan musik vara ett av många inslag, men ingen av de intervjuade nämnde musikens betydelse på samma

sätt som författarna. Vi anser därmed att vi har uppnått vårt syfte, både ur teoretisk och empirisk aspekt.

16.2 Är frågeställningarna besvarade?

Vi hade två frågeställningar som vi sökte svar på i detta arbete. Dessa var:

- ❖ Vilka resultat framvisar de undersökta skolorna vad gäller arbete med integration?
- ❖ Vilka exempel ges vad gäller arbetsområden, för att eleverna ska kunna få möjlighet att utveckla en mer tolerant och öppen attityd gentemot andra?

Den andra frågan känns redan besvarad i och med det vi skrev ovan (rubrik 16.1) och vi ska därför inte gå in på den igen. Däremot kan man fråga sig vad de undersökta skolorna framvisar för resultat. Enligt vår uppfattning visar den empiriska undersökningen att vuxna inom skolans värld arbetar med integration och att de gör detta i olika stor omfattning och på olika sätt. Resultatets omfattning i sig bör inte jämföras med hur det ser ut i hela landet eller ens en del av landet. Vi har gjort en kvalitativ studie för att vi ville finna olika exempel på *hur* man kan arbeta med ökad tolerans mellan olika kulturer och inte *om* man arbetar med detta. De undersökta skolorna visar att det finns intresse och behov av att arbeta med integration. När vi kontaktade olika skolor, fann vi att invandratäta skolor är mer engagerade och involverade i arbetet med att öka tolerans och öppenhet mellan olika kulturer. Det hade varit intressant att ta del av vad skolor med få/inga elever med invandrarbakgrund har för tankar och synpunkter kring detta. I och med detta anser vi att också frågeställningarna besvarade.

16.3 Metoddiskussion

Det är mycket som kan påverka resultatet när man gör en undersökning. Det första området vi väljer att diskutera är respondenterna. Om vi hade intervjuat fler personer hade vi kanske fått andra exempel på hur man kan arbeta för att öka toleransen mellan olika kulturer. Resultatet hade kanske sett annorlunda ut om vuxna från skolor där majoriteten av eleverna är svenskar hade låtit sig intervjuas. Vi ville göra lika många intervjuer i invandratäta skolor som i ”svenska” skolor, men alla vuxna från ”svenska” skolor tackade nej. De sa att de inte hade tid att bli intervjuade eller att de inte arbetade med integration.

Nästa område som vi vill lyfta är intervjufrågorna (se Bilaga 1). Frågornas utformning spelar en stor roll liksom antalet frågor. Vi skickade ut frågorna i förväg för att eventuella

respondenter skulle få tid att tänka. Vi är nöjda med frågornas utformning över lag, men hade velat byta ut ordet ”projekt” mot något annat. Respondenterna uppfattade ordet ”projekt” på olika sätt och det blev därför nödvändigt att förtydliga vad vi menade. Med ordet ”projekt” menade vi någon form av arbete med integration, om det är tematiskt, regelbundet, sporadiskt, inom vissa ämnen, inom skolan, med andra skolor m.m. Vilket ord som hade varit en lämplig ersättning är svårt att avgöra.

Det tredje området som antagligen haft betydelse vid intervjuerna är bandspelaren. Trots att respondenterna i förväg fått ett brev där det bl.a. stod att vi gärna ville spela in intervjuerna på band med deras tillåtelse, märktes det att flera av respondenterna blev nervösa när bandspelaren ställdes fram. En fördel med att spela in intervjuerna är att vi fått med allt som respondenterna sagt och vi har haft möjlighet att citera dem. Som vi tidigare tagit upp, hade vi antagligen missat en del av det som respondenterna sagt om vi endast antecknat. En annan fördel är att vi har kunnat koncentrera oss på vad respondenterna sa. Det är svårare att föra en dialog och ställa följdfrågor till respondenten, när man har fullt upp med att anteckna. Det finns även nackdelar med att använda sig av bandspelare. En av dem är att respondenterna kanske inte vågar prata på samma sätt som de hade gjort utan bandspelare. Enligt vår uppfattning var en del av de intervjuade noga med hur de uttryckte sig. En annan nackdel, som i och för sig inte är helt beroende av bandspelarens närvaro, är det faktum att respondenterna inte kände oss. Det är alltid svårare att öppna upp och prata fritt med främlingar, särskilt om man pratar om känsliga ämnen. Vi ser integration som ett känsligt ämne, eftersom folk kan uppfattas som främlingsfientliga även om de inte är det. Det är svårt att uttrycka sig neutralt så att man inte trampar någon på tårna.

16.4 Uppsatsens betydelse i ett större sammanhang

Vi har frågat oss hur uppsatsen i sin helhet och resultatet av undersökningen kan bidra till att förändra samhällssynen på invandrare och integration till det mer positiva. Det känns som om vi bara har skrapat på ytan på något som skulle behövas undersökas mycket mer. Uppsatsens omfattning är långt ifrån komplett eller representativ för samhället i stort. Men vi vill ändå hoppas att uppsatsen kommer att väcka läsarens intresse för att bidra till att öka toleransen och kanske arbeta med integration.

16.5 Uppsatsens betydelse för pedagoger

Vår förhoppning är att alla som läser denna uppsats påverkas på något sätt. Blivande eller redan yrkesverksamma pedagoger kanske får intresse för integration och idéer om hur de kan arbeta med tolerans mellan olika kulturer. Vi tror att stämningen i klasser, på skolor och t.o.m. i samhället kan bli mycket bättre om fler vill verka för att minska fördomarna och öka öppenheten mellan nationaliteter och kulturer. Det är svårt att föreställa sig att det kan finnas en värld utan fördomar, men vi tror definitivt att situationen kan bli bättre än vad den är idag.

För vår egen del har vi kommit fram till att detta är ett område som man behöver arbeta med i ett långtidsperspektiv. Detta oavsett vilka nationaliteter som är representerade i den barngrupp man har hand om. Det går inte att blunda för de problem som orsakas av olikheter. Det finns inga mallar för hur man ska lösa problemen och inga garantier för att de går att lösa, men situationen blir inte bättre bara för att man ignorerar den.

16.6 Förslag till vidare forskning

Efter att ha skrivit denna uppsats har vi kommit fram till att det finns flera andra aspekter som hade varit intressant att forska vidare kring.

Man hade kunnat göra uppsatsen mer omfattande genom att intervjua fler vuxna, men också genom att intervjua elever. Detta för att ta reda på hur eleverna upplever arbetet med integration. Vad vet de och vad tycker de om andra kulturer och nationaliteter? Hur förändras (om det förändras) deras tankar kring integration efter att de arbetat med ett tema eller ett projekt om detta? Det kan vara värt att undersöka ifall man kan se att invandrartätheten på en skola är avgörande för hur intresserade och engagerade skolor är av integration.

Hur upplever föräldrarna skolans insatser vad gäller integration? Man kan fråga både svenska föräldrar och invandrarföräldrar och jämföra deras synsätt. Vad tycker föräldrarna att man skulle kunna göra i skolor för att öka toleransen? Vi tror att många föräldrar har tankar och åsikter, men att de kanske inte har samma möjlighet att påverka som pedagoger har.

Det hade också varit intressant att undersöka vilken betydelse modersmållärarna har för ökad integration. Har de barn som läser modersmål en annan attityd gentemot olikheter än de barn som inte läser modersmål? Hur påverkas självkänslan och tillhörigheten till flera kulturer av att kunna sitt modersmål väl?

Avslutningsvis vill vi ta upp det som en av våra respondenter gjorde (se rubrik 13.3 Respondent 3 – en rektor), nämligen vikten av att börja med integration tidigt. Har det någon betydelse och i så fall vilken? För att söka svar på detta bör nog undersökningen pågå under flera år för att man ska kunna se en eventuell förändring/utveckling.

17. Sammanfattning

Vårt syfte med arbetet var att ge exempel på hur yrkesverksamma pedagoger och andra vuxna inom skolans värld arbetar med integration och tolerans mellan olika kulturella grupper.

I litteraturgenomgången belyste vi bl.a. hur attityden gentemot invandrare i Sverige har förändrats under de senaste 50-60 åren. Vi gav exempel på olika typer av kulturkrockar t.ex. religiösa och språkliga. Efter det fokuserade vi på kulturkrockar i skolans värld och gav olika exempel på hur man kan arbeta med barn och ungdomar för att öka toleransen och öppenheten mellan olika kulturer.

Efter att ha skrivit om detta, kändes det relevant att ta reda på hur vuxna i skolans värld arbetar för att öka integrationen. Vi gjorde därför intervjuer med rektorer, pedagoger m.fl. om hur de arbetar och vad de arbetar med när det gäller integration. Intervjuerna sammanfattades, analyserades och kommenterades.

I diskussionen redogjorde vi på vilka sätt vi anser att vi uppnått vårt syfte och ifall vi besvarat våra frågeställningar. Vi diskuterade även vilka faktorer som kan ha spelat in i det resultat vi fått fram. Avslutningsvis gavs exempel på vad man skulle kunna forska vidare kring.

18. Referensförteckning

18.1 Litteratur

- Altstadt, A-C. m.fl. (1999), *Att möta det annorlunda. En rapport om 22 skolors arbete med internationalisering*, Skolverket, Liber Distribution, Stockholm
- Bunar, N. (2001), *Skolan mitt i förorten. Fyra studier om skola, segregation, integration och multikulturalism*, Brutus Östlings Bokförlag Synopsium AB, Stockholm
- Byréus, K. (2001), *Du har huvudrollen i ditt liv. Om forumspel som pedagogisk metod för frigörelse och förändring*, Liber AB, Stockholm
- Eriksson, L. (2002), *"Jag kommer aldrig att tillhöra det här samhället..." Om invandrare – integration – folkhögskola*, Linköpings Universitet, Institutionen för beteendevetenskap, Linköping
- Jernström, E. & Johansson, H. (1997), *Kulturen som språngbräda*, Studentlitteratur, Lund
- Ladberg, G. (2000), *Skolans språk och barnets – att undervisa barn från språkliga minoriteter*, Studentlitteratur, Lund
- Lendahls, B. m.fl. (1990), *Kulturmöten i klassrummet*, Utbildningsförlaget, Stockholm
- Malmström, S. m.fl. (1997), *Bonniers svenska ordbok. Modern svensk standardordbok, nya ord, främmande ord, facktermer, fraser*, Bonnier Alba AB, Stockholm, (6:e upplagan)
- Naucclér, K. m.fl. (1988), *Kultur- och språkmöten. Om tvåspråkigt arbetssätt i förskolan*, Utbildningsförlaget, Stockholm
- Parszyk, I-M. (1999), *En skola för andra. Minoritetslevers upplevelser av arbets- och livsvillkor i grundskolan*, HLS Förlag, Stockholm
- Raune, I. (1993), *Välkommen eller... Att arbeta i skolan mot främlingsfientlighet*, Allmänna Barnhuset, Stockholm
- Skolverket (1994), *Att undervisa invandrarelever i svenska. Kommentarer till kursplaner i svenska och referensmaterial i svenska som andraspråk*, Liber Distribution, Stockholm
- Wellros, S. (1993), *Kulturmöten till vardags: Om kulturkommunikation över kulturgränser*, Liber Utbildning AB, Stockholm, (2:a uppl.)
- Westerberg, B. (1987), *- Det är ju vi som är negern... Om kulturmöten i skolan*, Universitetsförlaget Dialogos AB, Lund

18.2 Internet

- Internet 1 http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O320205&i_word=Skola
hämtat 2004.11.04
- Internet 2 http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O277148&i_word=PEDAGOG
hämtat 2004.11.18
- Internet 3 <http://vr-se.siteseeker.se/+q=forskningsetiska+principer&x=10&y=8>
hämtat 2004.11.20

18.3 Lästips

- Aytar, O. (1999), *Integration i mångfald. En studie av sex invandrargrupper upplevda integration i samhället*, Jina Nu förlag, Stockholm
- Hedencrona, E. & Kós-Dienes, D. (2003), *Tvärkulturell kommunikation i förskola och skola*, Studentlitteratur, Lund
- Häger, A. m.fl. (1999), *Gemensamhet i mångfalden. En rapport om 32 skolors arbete med värdegrunden i praktisk tillämpning*, Skolverket, Liber Distribution, Stockholm
- Pedagogiska Magasinet*, nr 4/2004, Lärarförbundets tidskrift för utbildning, forskning och debatt
- Wahlström, G. (1993), *Gruppen som grogrund. En arbetsmetod som utvecklar*, Liber AB, Stockholm

I arbetet med att utforma uppsatsen har vi haft god hjälp av följande bok:
Svenska språknämnden (2000), *Svenska skrivregler*, Liber AB, Stockholm

Bilaga 1: Intervjufrågor

1. Presentation av sig själv, skolan, klassen m.m.
 - Hur länge har Du arbetat som pedagog?
 - Hur länge har Du arbetat på denna skola, där du nu är verksam?
 - Något annat som Du vill berätta om Din yrkes- eller privata bakgrund?
 - Var ligger skolan som Du arbetar i nu? (I/utanför stad/by, villa/höghusområde, invandrartäthet, nationaliteter som bor i området osv.)
 - Vilka årskurser går på skolan?
 - Antal pedagoger och elever på skolan (ungefär).
 - Vilka årskurser arbetar Du med?
 - Berätta om arbetslaget (hur många Ni är, vilka roller Ni har m.m.).
 - Hur många elever finns det i klassen? Vilka nationaliteter finns representerade?
 - Övrigt som Du vill berätta om.
2. Hur kom det sig att Du/Ni i arbetslaget kände behov av att arbeta med integration och tolerans mellan olika nationaliteter?
3. Vad ansåg Du/Ni skulle vara viktigt att ta upp? Varför?
4. Hur började Du/Ni planera?
5. Tog Du/Ni hjälp av andra när ni planerade? (t.ex. lärare, föräldrar, rektor)
6. Vilka blev målen som Du/Ni ville uppnå i arbetet med eleverna?
7. Vilka moment planerade Du/Ni att genomföra för att uppnå målen? (rollspel, teater, skriva och läsa skönlitteratur och dikter, bjuda in någon som berättar exempelvis förälder, studiebesök, empatiövningar m.m.)
8. Hur inledde Du/Ni ”projektet”?
9. Vilka av de planerade momenten genomfördes?
10. Var det något som förvånade Dig/Er under arbetets gång? (t.ex. vissa elevers attityder, åsikter, förändringar i beteendet.)
11. Fanns det tillfällen då Du/Ni improviserade utifrån vad eleverna sa/gjorde? Vad, Hur? Varför?
12. Hur avslutade Du/Ni ”projektet”?
13. Utvärderade Du/Ni ifall målen hade uppnåtts? Hur?
14. Vilka förändringar har ni märkt hos eleverna efter ”projektet”?
15. Finns det något Du/Ni skulle vilja göra annorlunda ifall ett liknande ”projekt genomförs igen”?